

Geloven in Arnhem

Op verkenning in de bonte wereld
van geloof en levensbeschouwing in onze stad

Afbeelding voorblad

*Jan de Beijer, de Grote Markt in Arnhem vanaf het zuiden
(1742) Particuliere verzameling.*

Foto R.P. Jansen

Geloven in Arnhem is de bundeling van een reeks verkenningen in het kerkenlandschap van Arnhem, verricht vanuit de Raad van Kerken Arnhem. Het ging er vooral om een indruk te krijgen van de vele lokale kerkgenootschappen die niet bij de Raad zijn aangesloten.

Kees Tinga, gepensioneerd theoloog, is de voornaamste auteur en eindredacteur. In de eerste fase van het project werd ook meegewerkt door Liesbeth Dessens, Hennie Jacobs en Johannes Kon (laatstgenoemde begeleidde ook de totstandkoming van deze bundeling). Gerrit Koning zorgde voor de publicatie van de artikelen in het Bulletin van de Raad van Kerken Arnhem. Tenzij anders vermeld, zijn de foto's in deze uitgave gemaakt door Martine Koops.

© 2022 Raad van Kerken Arnhem

Pg 5	<i>Voorwoord</i>
Pg 6	1. Hersteld Apostolische Zendingkerk Stam Juda
Pg 9	2. Bethel Pinksterkerk
Pg 11	3. Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt)
Pg 14	4. C3 Rivers Kerk
Pg 17	5. Oase Arnhem Rafaelgemeenschap
Pg 20	6. Algemene Kerk
Pg 22	7. Segi Empat: wereldoecumene op Arnhems niveau
Pg 24	8. Pinkstergemeente Filadelfia
Pg 27	9. Kerkgenootschap der Zevende-dags Adventisten
Pg 30	10. Ekklesia De Zijp
Pg 33	11. Baptistengemeente Ontmoeting
Pg 35	12. Armeens Apostolische Kerk
Pg 38	<i>Intermezzo 1: Kerk zijn in tijden van Corona</i>
Pg 41	<i>Intermezzo 2: Pinksteren in Coronatijd</i>
Pg 43	13. Hersteld Apostolische Zendingkerk Arnhem
Pg 45	14. Evangelische Gemeente Arnhem
Pg 47	15. Vluchtheuvel de Pinksterzending
Pg 49	16. De Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen
Pg 52	17. Evangeliegemeente De Deur
Pg 54	18. Power of the Word Pentecostal Church
Pg 56	19. Kruiskerkgemeente
Pg 58	20. Villa Klarendal
Pg 60	21. New Song Gemeente
Pg 62	22. Gereformeerde Gemeente Arnhem
Pg 65	23. Russisch Orthodoxe Kerk
Pg 68	<i>Nabeschuwing</i>

Voorwoord

Onder de titel 'Geloven in Arnhem' wordt hierbij een inspirerende reeks inzichten gegeven in de religieuze en spirituele praktijken van de circa vijftig geloofsgemeenschappen, die (nog) niet bij de Raad van Kerken Arnhem aangesloten waren op het moment van het bijwonen van bijeenkomsten tussen begin 2019 en oktober 2021.

Deze brochure bevat een beknopte weergave van al die bezoeken.

De 'bonte wereld van geloof en levensbeschouwing' in Arnhem omvat zo'n vijftig organisaties - nog los van de vele migrantenkerken in de stad, die veelal ten onrechte met hun 'licht onder de korenmaat' zijn gebleven.

Naast de Raad van Kerken Arnhem fungeert 'Hart voor Arnhem' als een platform voor de meer 'orthodoxe' of pinkster- en evangeliegemeenten. We kunnen het goed met elkaar vinden. In de jaarlijkse 'Week van gebed voor eenheid van Christenen' komen we elkaar op een prettige manier tegen.

De aanzet voor dit project werd ooit gegeven na ons 70-jarig bestaan in 2018, op een feestelijke bijeenkomst waar o.a. em. prof. dr. Hijme Stoffels (VU) sprak en deze de Raad opriep op verkenning te gaan buiten de eigen kring.

Moge deze brochure een opmaat zijn voor meer onderling contact - zie de desbetreffende gegevens bij de afzonderlijke bijdragen. Zelfs, ook, juist de geloofsgemeenschappen doen ertoe in een seculier wordende samenleving als de onze.

Ons past een bijzonder woord van dank aan Kees Tinga, die al die jaren het project getrokken heeft, bedoelde bijeenkomsten bezocht en de teksten hun uiteindelijke vorm gaf. De foto's van de kerkgebouwen / plaatsen van samenkomst zijn van de hand van Martine Koops voor zover niet anders vermeld.

Op naar ons 75-jarig bestaan in 2023 !

Drs. A.J. (Johannes) Kon,
voorzitter Raad van Kerken Arnhem

1. Hersteld Apostolische Zendingkerk Stam Juda

Wie de Amsterdamseweg afdaald in de richting van het station, ziet bij nummer 17a een intrigerend bord staan: Hersteld Apostolische Zendingkerk Stam Juda staat er met grote letters. Voor wekelijkse kerkdiensten verwijst het naar gebouw De Ark dat achter een grote witte villa nog net zichtbaar is. Al bijna twintig jaar kwam ik er langs en vroeg me regelmatig af wat ik me bij bord en gebouw moest voorstellen. Zondagmorgen 6 januari trek ik de stoute schoenen aan en ga er op bezoek..

Om me een beetje voor te bereiden heb ik het internet geraadpleegd. De familie van Apostolische kerken is daar gemakkelijk terug te vinden. Ze dateert uit het midden van de 19^e eeuw en past in het verschijnsel opwekkingsbeweging dat sinds die tijd opgeld doet. Onvrede over de gevestigde (protestantse) kerken, eindtijdverlangen en fascinatie voor geestesgaven als profetie, tongentaal en gebedsgenezing deden een stroming ontstaan waarin mensen (meestal mannen) zich door de Heilige Geest geroepen voelden om voorganger te worden in de traditie van de eerste nieuwtestamentische apostelen. Ze organiseerden hun aanhang naar Bijbelse voorbeelden door hun ambten van de benaming, apostel, profeet, evangelist en dergelijke te voorzien. De beweging verspreidde zich snel over Europa, en schoot vooral wortel in Engeland en Duitsland, van waaruit ze ook ons land bereikte. Die verspreiding verliep niet zonder conflicten; de weergave van ruzies, afscheidingen en afscheidingsafsplittingsen doet denken aan de geschiedenis van het gereformeerde protestantisme.. Die roerige historie komt ook tot uiting in de naam van de Arnhemse kerkgemeenschap die ik die morgen bezoek. De HAZK blijkt zich ook in Amsterdam te bevinden maar de toevoeging 'Stam Juda' staat hier niet voor niets..

Ik word vriendelijk welkom geheten en ontvang een bundel liederen van Johannes de Heer – liederen die in ons land sinds 1903 menige opwekkingsgroep hebben vergezeld. In de banken van de sober maar sfeervol ingerichte ruimte liggen ook exemplaren van de bundel Psalmen en Gezangen van de Hervormde Kerk uit 1938 en daaruit klinkt uit een twintigtal aanwezige kelen weldra het openingslied. Ondertussen komen vijf in donker pak gestoken mannen naar voren; ze knielen vooraan neer en één van hen verzorgt de opening. De liturgie die zich vervolgens afspeelt, is herkenbaar voor wie in de protestantse traditie is opgegroeid. Er wordt veel gezongen; in het verdere verloop van de viering uitsluitend uit 'Johannes de Heer'.

Wat opvalt, is dat de ‘dienst der gebeden’ veel tijd in beslag neemt. Daarin komen de vijf mannen één voor één aan het woord. In een eerbiedig maar nogal ouderwets vocabulaire spreken ze uit het hoofd hun zorgen en verlangens uit over geloof en leven, gezondheid en ziekte en jong en oud. Ook ons koningshuis en het volk Israël worden niet vergeten. De verkondiging daarna is kort en eenvoudig en volgt in eigen bewoordingen de tekst van het geboorteverhaal van Jezus uit het evangelie van Mattheus over de Drie Koningen/Wijzen uit het Oosten. Ook wij hebben geschenken ontvangen, luidt het slotbetoog: laten we daar zuinig op zijn en er zorgvuldig mee omgaan in de verwachting van de spoedige wederkomst van Christus, Maranatha! Die laatste uitroep is ook boven het liturgisch centrum aangebracht en bevestigt zo nog eens in welk deel van de Oecumene wij ons deze zondag bevinden.

Onder de koffie raak ik in een vriendelijk gesprek met enkele ambtsdragers onder wie Apostel Bosveld. Ze nemen welwillend kennis van de reden van mijn komst, mijn interesse voor wat zich in Arnhem buiten de kring van de gevestigde Oecumene aan geloof en spiritualiteit voordoet. Ze geven uitleg over de liturgie en organisatie van hun kerk, die ze zo goed mogelijk proberen aan te sluiten bij wat daarover in het Oude en Nieuwe Testament staat te lezen. ‘Roeping’ is daarbij een centraal begrip. De voorgangers zijn niet opgeleid aan een universiteit maar worden door middel van profeterende personen in een speciale Roepingsdienst door de Heilige Geest geroepen. Daarnaast zijn er ook verborgen gaven die God nog steeds gebruikt zoals bijvoorbeeld: dromen, visioenen en nachtgezichten. Deze worden bij de Apostel ingeleverd en indien er namen in vermeld worden met een ambt worden deze bij een Roepingsdienst ook gebruikt als bevestiging dat de roeping ook werkelijk de wil van God is. Dit alles vanuit het geloof dat God vanuit de hemel zelf de kerk bestuurt en door middel van profetie de mannen ‘roept’ die Hem als apostel, profeet, evangelist of als herder en leraar zullen dienen. (Naar Efeze 4:11).

Mijn gesprekspartners tonen zich bewust van de pijnlijke kanten van de algemene christelijke en hun eigen apostolische verdeeldheid – er zijn weer voorzichtige toenaderingspogingen tot andere groepen binnen de apostolische familie. Contact met de Raad van Kerken stuit op aarzeling: de apostel betuigt zijn steun aan ‘de Bijbel van kافت tot kافت’ en is bang dat dat uitgangspunt niet door alle leden van de Raad wordt gedeeld. Mogelijke meningsverschillen zouden zich ook kunnen voordoen op praktisch terrein - de ‘vrouw in het ambt’ of het homohuwelijk..

Misschien is het voor deze in meerdere opzichten bescheiden kerkgemeenschap, met leden uit de verre omgeving van Arnhem, ook beter om eerst binnen de 'apostolische familie' verder aan oecumenische toenadering te werken, denk en zeg ik bij het afscheid.

Kees Tinga

*Op het internet is de Hersteld Apostolische Zendingkerk Stam Juda te vinden via:
www.apostolisch.org*

Het bezoek vond plaats op zondag 6 januari 2019.

2. Bethel Pinksterkerk

Te gast bij de dienst van de Bethel Pinksterkerk Arnhem, die bijeenkomt in de Heilige Geest Kerk in Malburgen West.

Wat werden we vriendelijk welkom geheten door verschillende leden van het Kerkbestuur en het 'Geestelijk Orgaan'!

Ongeveer honderd mensen woonden de dienst bij. Deze begon met opwekking: drie kwartier lang werden in het Nederlands en Engels vele liederen gezongen, ondersteund door zeven voorzangers en een combo van zes muzikanten. Na de opwekking gingen de kinderen naar de nevendienst en de tieners naar hun bijeenkomst.

De toespraak werd gehouden door een gast, zendeling broeder Karelse uit Almelo, die zijn uitleg van Prediker 9 vooral nieuwtestamenteisch opvatte en zijn lange preek illustreerde met ervaringen uit zijn zendingswerk in Indonesië.

Opvallend: veel van de aanwezigen lazen tijdens de uitleg in hun eigen Bijbels mee.

Het avondmaal werd uitgereikt en alle aanwezigen kwamen zo tot verbondenheid met Jezus Christus en elkaar.

Na de dienst raakten we onder het genot van een kopje koffie in gesprek, waarbij we het nodige te weten kwamen over deze bijzondere kerk.

De Bethel Pinksterkerk vindt zijn oorsprong in Soerabaja in het toenmalige Nederlands-Indië. Na de onafhankelijkheid van Indonesië moesten vele gemeenteleden vertrekken en kwamen in Nederland terecht, vaak in Doorwerth, Ede en Arnhem. Ondersteuning van leden van de Pinkstergemeente die hier al waren maakte het ontstaan van deze gemeente mogelijk. In 1981 kon de Heilige Geest Kerk van de RK-parochie gehuurd worden. Dertig jaar later werd de kerk gekocht.

De naam van de kerk is gehandhaafd en dat is goed te verklaren, want een Pinkstergemeente bestaat juist vanwege de grote waarde die aan de Heilige Geest wordt gegeven. De kerkgemeenschap is zeer multicultureel, bij één van de diensten werden mensen uit wel tweeëntwintig verschillende landen geteld. Geen wonder dat de kerk zelfs over technische ruimten voor simultaan vertalen beschikt.

Bijbelstudie wordt erg belangrijk gevonden, daarbij wordt getracht de inhoud op het leven van nu te betrekken. Tijdens deze dienst klonk in lied, gebed en preek een bijna grenzeloos vertrouwen door in Gods genadige zorg bij voor- en tegenspoed.

De kerk kent de volwassendoop. Binnenkort wordt vóór in de kerkzaal een doopbassin aangebracht. Op Eerste Paasdag DV zal er een doopdienst worden gehouden.

Ook al heeft de kerk een regionale functie, er zijn ook regelmatig contacten met de wijk. Wijkbewoners worden bijvoorbeeld uitgenodigd voor de Kerstviering door middel van een flyer.

Kortgeleden is de kerk toegetreden tot de organisatie 'Hart voor Arnhem'. Daarin werken veel kerken samen, die niet bij de Raad van Kerken zijn aangesloten, zoals de Kruiskerk, de Koepelkerk, en andere evangelicale, pinkster- en baptistengemeenten.

Naast zendingsdoelen in Afrika en India ondersteunt de kerk de Stichting *Christian Children*. Deze stichting probeert door middel van educatie een structurele bijdrage te leveren aan het leven van kansarme kinderen in derde-wereldlanden.

Het gaat de kerk goed, ook financieel. Het kerkgebouw is in goede staat. De bestuurders ervaren hun kerkgemeenschap als gezegend. En Gods zegen wensen de bezoekers elkaar en hun gasten ook bij herhaling toe.

Liesbeth Dessens en Kees Tinga

Website van de Bethel Pinksterkerk Arnhem : www.bpkarnhem.nl

Het bezoek vond plaats op 24 februari 2019.

3: Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt)

In, onder en achter de monumentale Koepelkerk aan het Jansplein, met haar sfeervolle vorm en indeling, schuilt in meerdere opzichten een bewogen geschiedenis. Voordat het huidige gebouw in 1838 door de toen nog onverdeelde Arnhemse Protestanten als aanvulling op de Eusebius in gebruik genomen werd, had er op die plek zes eeuwen lang een van oorsprong katholiek kerkgebouw gestaan, de Sint Jan, die rond 1800 in zo'n slechte staat verkeerde dat hij, na overname door de stad Arnhem en jarenlange verwaarlozing, moest worden afgebroken. De Hervormde Gemeente van Arnhem verkocht de Koepelkerk zestig jaar geleden door aan de plaatselijke 'Gereformeerde Kerk, onderhoudende artikel 31', ook wel 'Gereformeerde Kerk vrijgemaakt' genoemd. Dit kerkgenootschap komt voort uit de misschien wel meest beschamende kerkscheuring in de vaderlandse kerkgeschiedenis. Midden in de Tweede Wereldoorlog vochten hoogleraren en predikanten een hevige strijd uit over leergeschillen die voor buitenstaanders nauwelijks te bevatten zijn. Die twist leidde er in 1944 toe dat vele tientallen plaatselijke gemeenten zich 'vrij maakten' van de toenmalige Gereformeerde Kerken. De Vrijgemaakten beschouwden zich sindsdien als enige ware voortzetting van de gereformeerde kerkelijke traditie in ons land en organiseerden zich in korte tijd in een heuse eigen 'zuil', met eigen bladen (denk aan het Nederlands Dagblad), een eigen politieke partij (het GPV, twintig jaar geleden opgegaan in de Christen Unie) en een eigen vakbond. In de driekwart eeuw van haar bestaan ontkwam de kerk niet aan volgende afscheidingen – eind jaren zestig ontstonden de Nederlands Gereformeerde Kerken – maar in de afgelopen twee decennia is er weer sprake van verzoening en toenadering waarbij ook de Christelijk Gereformeerde Kerken (aan het eind van de 19e eeuw ontstaan) betrokken raakten. Op dit moment telt de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt in heel het land ongeveer 125.000 leden, verdeeld over iets minder dan 270 lokale gemeenten.

De viering die we bezoeken - één van de drie van deze zondag! - illustreert hoe de Vrijgemaakt Gereformeerde Kerk ook in Arnhem in ontwikkeling is. Om de in groten getale aanwezige jongeren tegemoet te komen, begeleidt een combo liederen uit de bundel 'Opwekking', eenvoudig van tekst en melodie maar met aanstekelijke ritmes. De oudere generatie zingt die zonder veel overtuiging mee, gewend als ze nog lijkt te zijn aan een oudere traditie. Die komt tot uitdrukking in enkele liederen uit een oudere gezangbundel, die anders van toon en inhoud zijn en nog door het orgel worden begeleid. De spanning tussen oud en nieuw is ook merkbaar bij de teksten die klinken bij de viering van het avondmaal en bij de inwijding van een drietal ambtsdragers: dat gaat in aloude plechtstatige formuleringen. Daartegenover staat dat twee van de nieuwe

ambtsdragers vrouwen zijn, kinderen aan de viering van het avondmaal mogen meedoen, en de jonge voorganger, in zijn gewone kleding en door het gebruik van eenvoudige taal, gemakkelijk contact maakt. Zijn preek is onderdeel van een serie over het gebed en sluit deze keer aan bij een tekst uit een van de Brieven van Paulus aan zijn leerling Timotheüs. In een didactisch betoog met veel herhalingen legt dominee Hamstra uit dat het bij 'zorgvuldig bidden' om drie dingen gaat: 'intimiteit met God, ruimte voor de Geest en een open verstand.' Of Paulus' aanmoediging om 'zich te allen tijde te verheugen' helemaal over komt, blijft, gezien de ernstige gezichten van veel van de aanwezigen, een open vraag. Na het slotlied is er in de wandelgangen en bij de uitgang gezellig contact: deze mensen kennen elkaar goed.

De Koepelkerk hecht grote waarde aan betrokkenheid. Dat blijkt uit het forse aantal kerkgangers en uit de vele kerk- en bestuursleden die in de dienst een rol vervullen, waardoor de organisatie bij avondmaal en collecte in het sfeervolle ronde gebouw met drie verdiepingen soepel verloopt. Aan het begin van de viering worden de aanwezigen opgeroepen om mee te denken met het beleid van hun kerkenraad. Bij welkom, Schriftlezing en gebed treden telkens weer andere vrijwilligers op. Veel van de leden van deze Koepelkerkgemeente (800 volwassenen en 500 kinderen) zijn ook buitengewoon actief in vrijwilligerswerk buiten de eigen kring. Ze dragen hun steentje bij aan verschillende vormen van verbindende activiteiten in armoedebestrijding, buurtwerk en steun aan vluchtelingen. Een eigen 'stadswerker' speelt bij dat alles een grote rol.

Aan Oecumene hebben de Vrijgemaakten van oudsher weinig aandacht besteed; hun aanvankelijke overtuiging van 'ware kerk' stond samenwerking met anderen lange tijd in de weg. Maar als gezegd, ook dat verandert: er is in Arnhem nauwe samenwerking met de lokale Christelijk Gereformeerde gemeente (middagdiensten worden samen met de Kruiskerk gevierd) en de Koepelkerk is voortrekker in de organisatie 'Hart voor Arnhem'. Ze neemt ook het voortouw bij een serie Taizé-vieringen voor jongeren uit Arnhem en omgeving. Aansluiting bij de Raad van kerken is vermoedelijk nog een brug te ver..¹

Zo maakt deze kerk in veel opzichten een vitale indruk. Al zijn er ook zorgen. Lange tijd was sprake van natuurlijke aanvulling – sociaal contacten vonden immers vooral plaats in de eigen kring. Maar ook de vrijgemaakte jeugd vliegt uit – en keert niet altijd automatisch in die eigen kring terug. De toekomst zal

---

¹ Inmiddels is die aansluiting toch gerealiseerd.

leren hoe lang deze bijzondere loot aan de protestantse stam in ons land zijn eigenheid kan en wil behouden.

Liesbeth Dessens en Kees Tinga

De Koepelkerk heeft een actieve communicatiegroep: op www.koepelkerk.nl is van alles te lezen over de lokale kerk en haar agenda. Over de totstandkoming en geschiedenis van de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt (GKv) zie bijv.: Wikipedia of: Handboek Christelijk Nederland. De website van de landelijke kerk is te bereiken op www.gkv.nl

Het bezoek vond plaats op 17 maart 2019.

4. C3 Rivers kerk

De veelkleurigheid van de Arnhemse geloofsgemeenschappen krijgt een bijzonder accent wanneer we op Palmzondag een bezoek brengen aan de lokale C3 kerk. De Arnhemse C3 kerk (380 leden, van wie 85 jonger dan 18 jaar) is onderdeel van een duo, C3 Rivers, met een zustervestiging in Nijmegen. Het duo maakt deel uit van de vijf C3 kerken in Nederland (de andere drie zijn in Amsterdam, Den Haag en Almere), die op hun beurt weer zijn aangesloten bij het wereldwijde netwerk van ongeveer vijfhonderd C3 kerken. Hun oorsprong ligt in Sydney, Australië, waar hippie Phil Pringle na zijn bekering in 1980 een eerste gemeente begon om die vervolgens met veel succes uit te bouwen en te verspreiden. C3, dat staat voor *Christ, City en Church*, is een goed voorbeeld van de beweging van 'kerkplanting' (Engels: *church growth movement*) in de wereld van evangelische en pinksterkerken. Met behulp van allerlei wetenschappelijke en management technieken wordt geprobeerd in korte tijd zoveel mogelijk nieuwe christelijke kerken te stichten. Op de verschillende websites van de internationale C3 kerk (*C3 Church Global*) en van de Nederlandse vestigingen komt die bedrijfsmatige benadering goed tot uitdrukking: dit is een kerk die onderdeel is van een geoliede transnationale organisatie.

Net als de andere bezoekers, worden we bij de ingang opgewacht, vriendelijk welkom geheten en – opmerkelijk voor een kerkdienst - gefotografeerd. Daarbij klinkt de waarschuwing – ongetwijfeld na het inschatten van onze leeftijd – dat de muziek hier behoorlijk hard kan zijn. Bij binnenkomst van de kerkzaal blijkt die waarschuwing niet voor niets te zijn gegeven. De aula van het Olympus College is als concertzaal, om niet te zeggen als pop podium ingericht. Vooraan zijn drie muzikanten en een zangeres aan het werk en achterin zitten minstens evenveel mensen aan de panelen voor geluid en licht. Na een kort welkom van pastor Jedidja Borkent barst de band los in een serie Engelstalige songs van onmiskenbaar *praise* karakter. De musici worden door de techniek ruimschoots ondersteund en versterkt. De ongeveer tweehonderd bezoekers, waaronder veel jongeren, komen al direct uit hun stoelen voor handgeklap, armzwaaien en enthousiaste ondersteuning van de voortdurend herhaalde refreinen. Pastor Jedidja leidt het eerste deel van de bijeenkomst, waarin ook het avondmaal gevierd wordt en gebeden worden ingezameld en uitgesproken. Dat we op bezoek zijn in een nieuwe stijl Pinksterkerk wordt geïllustreerd door de opwekkende wijze van spreken van de liturg – voortdurend gericht op reactie en met ononderbroken ondersteuning van popmuziek en beamerteksten.

Ook tijdens de eerste collecte, voor de kerk zelf, krijgen de oren geen rust. Op het podium maakt Jedidja plaats voor haar echtgenoot Anne. Nu krijgen de muzikanten even pauze maar Anne ziet zijn rol als predikant kennelijk ook als animator. Hij doet in zijn uiterlijk en staccatotaal denken aan de cabaretier Dolf Jansen maar brengt een serieuze boodschap, aan de hand van het evangelieverhaal van de vijf broden en twee vissen. Zijn uitleg is curieus maar heeft een duidelijk doel. In het verhaal, zo legt hij de Bijbeltekst navertellend uit, kun je lezen dat wat je aan Jezus en aan God geeft vermenigvuldigd wordt én dat je er daarna ook zelf overvloedig aan overhoudt. De discipelen krijgen na afloop van de wonderbare spijziging immers elk één van de twaalf manden met overgebleven voedsel mee naar huis. Ook als je denkt dat je arm bent, mag je er daarom op rekenen dat 'wie geeft gegeven zal worden'. De exegetische past in de traditie van het 'welvaartsevangelie' (Engels: *prosperity gospel*) dat bij deze stroming in de Pinksterbeweging hoort, en dient als aanloop voor de slotcollecte waartoe al voor de dienst de nodige informatie met bijbehorende machtigingsformulieren op de stoelen zijn gelegd. Pastor Anne nodigt twee gemeenteleden uit voor een korte toelichting bij twee hulpprojecten in Kenya en Moldavië en dringt er vervolgens bij iedereen op aan een gulle gave te doen. Voordat de viering weer met stevige muziek eindigt, krijgen mogelijke bekeerlingen de gelegenheid om hun hart aan Jezus te geven en met de pastor en de gemeente samen te bidden.

Er is koffie en na een kort gesprek met een bezoekerster is er gelegenheid om *associate pastor* Peter Twilt nog wat vragen te stellen. We zijn vooral benieuwd naar de overtuigingen en organisatie van de C3 kerken, hun plaats in de lokale samenleving en hun samenwerking met andere kerken. De visie komt in het kort neer op 'mensen bereiken en mensen bouwen', zo horen we. Door middel van *connect groups* – kleine huiskamersamenkomsten voor kennismaking, gebed en Bijbelstudie - wordt aan gemeenschap gewerkt. Er is jeugdwerk voor verschillende leeftijdsgroepen. Bij het 'bouwen' gaat het om gemeenteopbouw in de vorm van vorming en toerusting maar ook letterlijk om de droom van een eigen kerkgebouw waarvoor flink gespaard wordt. Lidmaatschap van een C3 kerk is bepaald niet vrijblijvend: er wordt van je verwacht dat je tien procent van je inkomen aan de kerkgemeenschap bijdraagt – een verplichting waarvan alleen bij uitzondering kan worden afgeweken. Net als de orthodoxe overtuigingen (de internationale website geeft er een tiental) is ook de organisatie traditioneel: de pastores zijn ook de belangrijkste bestuurders, leden hebben onder het 'apostolische leiderschap' van de pastores weinig inspraak en hoewel lokale kerken over enige autonomie beschikken, lopen er strakke verbindingslijnen tussen lokale kerken en het landelijke en internationale hoofdkwartier. In Arnhem Zuid wordt met de Kruiskerk

(combinatie van Christelijk en Nederlands Gereformeerd) en de stichting Present samengewerkt bij praktische 'Doe-dagen' in de wijk Malburgen. Daar is ook contact met wijkcentrum de Malburcht en met de organisatie 'City Hearts'. In oecumenische zin is de Arnhemse C3 kerk aangesloten bij 'Hart voor Arnhem'.

Kees Tinga

De C3 Rivers kerk houdt haar vieringen sinds 2021 in Presikhaaf, Honigkamp 25 (de voormalige PGA Bethlehemkerk). Informatie over C3 Global en C3 Rivers is te vinden op de websites www.c3churchglobal.com en www.c3rivers.nl. Over het 'welvaartsevangelie' maakte VPRO Tegenlicht een uitzending op 4 maart 2013, eveneens te vinden op het internet.

Het bezoek vond plaats op 14 april 2019.

In een reactie op het gesprek maakte een lid van het leidinggevende team bezwaar tegen de weergave van het gedeelte over de financiële bijdragen, met als argument dat C3 Rivers formeel geen lidmaten kent.

De C3 Rivers Church (v.h. Bethlehemkerk) aan de Honigkamp

5. Oase Arnhem, Rafaelgemeenschap

De Oase kerkgemeenschap maakt deel uit van de veelkleurige familie van de Pinksterbeweging, die zich in de afgelopen eeuwen vooral vanuit Engeland en de Verenigde Staten over de wereld heeft verspreid. Oase Arnhem, met ongeveer honderd leden, is landelijk aangesloten bij de *Rafael* organisatie (met vijfendertig gemeenten in Nederland) en hoort internationaal bij de *Church of the Foursquare Gospel*, die een kleine honderd jaar geleden in Los Angeles werd gesticht.

Oase Arnhem zegt een gemeente te willen zijn 'waar Jezus centraal staat, waar de liefde van de Vader aanwezig is, die herstel brengt aan de gebrokenen van hart'

Deze zondagmorgen worden wij in de ruime, voormalige r.k. Nicolaaskerk aan de Bethaniënstraat in Presikhaaf, door Watsien Valk hartelijk ontvangen. Na een kopje koffie, en al veel informatie over de Oase, nemen wij te midden van naar schatting vijfenzeventig aanwezigen plaats. Daaronder tal van kinderen met hun ouders, veel jonge mensen, diverse kleurtjes, in een losse sfeer. Een gitarist, een toetseniste en een zangeres op het podium zijn aan het inspelen. Een jonge man, klaarblijkelijk de gastheer, heet allen en speciaal ook ons, twee gasten, welkom. Een bijzondere dienst, over de doop met de Heilige Geest, wacht ons. Watsien had ons al voorbereid op een dienst van lange duur, die slechts zelden plaatsvindt en niet het gebruikelijke verloop als van de andere diensten kent.

De *Aanbidding* vormt om half elf het begin van de dienst. Getuigenissen door enkele kerkgangers, van hun belevenis met wat hun als doop met de Heilige Geest was overkomen, worden afgewisseld met aansprekende en door allen, ook ons, meegezongen opwekkingsliederen. Dit schept een sfeer waarin de mystiek van de Drie-eenheid zich kan ontplooiën en zich aan allen mededeelt.

De songs worden op een groot scherm geprojecteerd, sommige met vele coupletten, andere heel eenvoudig en zich vele malen herhalend zoals: '*Leid mij in uw rust, leid mij in uw rust, Jezus laat mij stilvallen in uw rust*'. Nederlands en Engels wisselen elkaar af en tijdens dit onderdeel zorgen twee meisjes voor een opvallend liturgisch gebaar door op en rond het podium met veelkleurige velds te zwaaien.

Hierop volgt de *Prediking*, gehouden door lekenprediker Ben Valk, in het dagelijks leven bankier microfinanciering. Het thema is 'de Doop met de Heilige Geest' en gaat onder meer over het spreken in tongen en vreemde talen als manifestatie van de Heilige Geest. Het is iets dat niet voorbehouden is geweest aan de apostelen maar iedere gelovige is ertoe in staat. Let wel, het hoeft niet, het is geen tekort aan geloof wanneer het je niet lukt, bijv. door remming van spreken in het openbaar. De predikant ondersteunt zijn betoog met schema's en Bijbelse verwijzingen.

Hij onderbreekt zijn eigen verhaal een paar maal om ruimte te geven aan getuigenissen van leden van de kerkgemeenschap, waardoor ondanks de lengte van dit onderdeel de aandacht aardig wordt vastgehouden. Conclusie: het levensdoel van jou als christen is om een getuige van Jezus zijn.

Het derde en laatste deel van de dienst is het *Gebed om de vervulling met de Heilige Geest*. Velen staan hierbij op, met geheven en open handen, onder de wat slepende en min of meer bedwelmende muziek en het aanhoudend zingen van '*Heer, ik geef mij over*'.

De voorganger wijst nog op de mogelijkheid van gesprek en gebed met kerkleden, die daarvoor elders in de kerkzaal klaar staan.

Daarna - het is ondertussen kwart over twaalf - is er opnieuw koffie, in gezellige sfeer. Enkele bezoekers maken van de gelegenheid gebruik om hun waardering te uiten voor de belangstelling vanuit de Raad van Kerken. Gastvrouw Watsien Valk vertelt iets meer over de geschiedenis en activiteiten van de Oase gemeenschap. Die is in Arnhem aanwezig sinds de jaren tachtig en is ook diaconaal actief, o.a. door zondags in het centrum van de stad aan daklozen koffie en broodjes uit te delen en op werkdagen in het eigen kerkgebouw taallessen te geven en materiële hulp te verlenen in de vorm van een voedsel- en kledingbank. Oase vindt oecumenisch contact in de organisatie Hart voor Arnhem; Rafael Nederland is aangesloten bij een landelijk verband van Pinkstergemeenten.

Oase heeft een sympathieke en ruimhartige sfeer. De oprechtheid van de geloofsbeleving, de vele jonge mensen, de openheid en gastvrijheid die ons ten deel vielen, deze kennismaking met Oase liet niet na indruk op ons te maken.

Hennie Jacobs en Kees Tinga

Ook Oase Arnhem heeft een eigen website: www.oasearnhem.nl

Meer over de Rafael gemeenten is te vinden in wikipedia en op hun eigen website: www.rafael.nl

Dit bezoek vond plaats op 19 mei 2019.

6. Algemene Kerk

Op dinsdagavonden komt in een benedenzaal van de Diaconessenkerk een kleine geloofsgemeenschap bijeen, die zich de *Algemene Kerk* noemt. Het blijkt te gaan om een loot uit de Apostolische beweging, waarvan we in dit project 'Geloven in Arnhem' eerder al de *Hersteld Apostolische Zendingkerk Stam Juda* hebben bezocht en besproken. Wanneer wij contact zoeken met de secretaris, stelt deze zich heel voorzichtig op. Een bezoek aan een van de vieringen kan slechts worden toegestaan als er eerst een gesprek wordt gevoerd met twee andere bestuursleden. Het heeft wat voeten in de aarde maar op een zomerse avond vindt de gevraagde ontmoeting plaats. De heren Joop van Leur en Hans van der Kolk nemen deel namens de Algemene Kerk. Liesbeth Dessens en Johannes Kon vertegenwoordigen de Raad van Kerken.

Over de achtergrond van de stroming wordt verteld dat deze in de negentiende eeuw in Engeland ontstond en wordt gekenmerkt door drie hoofdzaken:

- boete doen voor de verdeeldheid in het Christendom
- vergeving vragen voor de zonden, die de mensen doen
- verlangen naar en voorbereiden op de komst van de Heer.

Ondanks dit mooie streven ontstond er verdeeldheid en is deze stroming in Engeland verdwenen om in de twintigste eeuw in Nederland met dezelfde ideeën weer te terug te komen. In ons land zijn op dit moment vijf gemeenschappen van deze Algemene Kerk, die ook Katholieke Apostolische Kerk wordt genoemd; ze bevinden zich in Utrecht, Amersfoort, Zeeland, Friesland en Arnhem.

Mensen zijn afkomstig uit verschillende denominaties, blijven vaak ook lid van hun oorspronkelijke kerk en voelen zich geroepen te boeten voor de verdeeldheid in het Christendom.

In Arnhem komen ze iedere dinsdagavond bijeen, zoals gezegd in de zaal die zij huren in de Diaconessenkerk. Er is altijd eucharistie. Er zijn dan 30 tot 35 kerkgangers. De viering is een aanbiddingsdienst, die lijkt op die van de Anglicaanse Kerk/Episcopal Church.

Maandag- en donderdagochtend komt men bijeen voor communie.

Zowel Joop van Leur als Hans van der Kolk gaan voor; zij zijn tot priester gewijd. Joop heeft een baan naast zijn priesterschap; Hans heeft die niet meer. Hoe en waar ze gewijd zijn is niet ter sprake gekomen.

Bezoekers zijn welkom, maar alleen om de Heer te aanbidden. Komt dit niet uit het hart, dan zijn ze niet welkom. Of dit als uitnodiging mag worden uitgelegd, is niet helemaal duidelijk.

Opvallend is dat deze groep zich geen kerk noemt, evenmin een denominatie. Hoewel ze kennelijk ontstaan zijn uit een sterke behoefte aan het bevorderen van oecumene, zoeken ze geen contact met andere kerken. Ze houden zich ook niet bezig met zending of werving.

Liesbeth Dessens, Johannes Kon, Kees Tinga

De Arnhems Algemene Kerk heeft geen website. Wie meer wil weten kan iets vinden op het internet. Wikipedia beschrijft de Algemene Kerk onder het lemma 'Katholiek Apostolische Kerk – Gemeente Gods – Algemene Kerk'. Een kritisch artikel over deze kerk van de journalist Jildert de Boer is op het web te vinden onder de titel 'Wat is de Algemene Kerk?'

Het gesprek vond plaats op 24 juni 2019. Inmiddels is de Algemene Kerk uit de Bakermat (v.h. Diaconessenkerk) vertrokken naar een Kerkgebouw in Oosterbeek.

7. SEGI EMPAT: wereldoecumene op Arnhems niveau

Het is de vierde zondag van oktober. Dat betekent voor de viering in de Salvatorkerk dat die niet alleen vol maar vooral ook kleurrijk is. Voor de vierentwintigste keer sinds 1996 wordt een gezamenlijke dienst gehouden van de Protestantse Gemeente Arnhem Zuid met de *Persekutuan Kristen Indonesia Arnhem-Gelderland*, de *Koordinasi Jemaat-jemaat Protestan Indonesia di Nederland* en de *Gereja Kristen Indonesia Nederland*. De kerkbanken zijn voor een flink deel gevuld met leden van deze Indonesische migrantenkerken en ze vallen bijna allemaal op door de prachtige zondagse kleding die ze vandaag hebben aangetrokken. SEGI EMPAT wordt de traditie genoemd: 'vier hoeken', symbool voor de vier deelnemende kerkgenootschappen. Het motto voor deze dienst, die geheel tweetalig wordt uitgevoerd, luidt *Kuasa Kasih Setia Tuhan*; in het Nederlands is dat: 'De kracht van Gods liefde en trouw' Voorgangers zijn ds. Ida Pattinama en ds. Pierre Eijgenraam. Als ze om tien uur precies de kerkzaal binnenkomen, worden ze gevolgd door een lange stoet ambtsdragers uit de vier deelnemende kerkgenootschappen.

De vier kerken laten al hun muzikale talenten zien, dat maakt de viering tot een multicultureel feest. De cantorij van de PGA brengt een Latijns Amerikaans lied, Pierre Eijgenraam heeft zijn trombone meegenomen, zanggroepen van de Indonesische kerken zingen heupwiegend in hun moedertaal en in het Engels en het hoogtepunt van de liturgie is het optreden van de *Angklung* groep, zo'n dertig muzikanten die een Indonesisch bamboe instrument laten klinken als ondersteuning van de gemeentezang.

Ds. Pattinama wijst de aanwezigen in haar tweetalige preek op de eenheid van de gelovigen, die we niet tot aan het einde der tijden zouden moeten uitstellen. Na afloop bij de koffie gaan schalen met Indonesisch gebak rond en merk je hoe iedereen na geniet van de feestelijke sfeer van deze morgen.

Ons land kent een groot aantal migrantenkerken. Ze komen voort uit onze koloniale en missionaire geschiedenis en bestaan dus vaak uit groepen die van oorsprong uit Indonesië, Suriname of de Antillen afkomstig zijn. Ook kerken met een Europese achtergrond, zoals de Waalse en de Anglicaanse Kerk horen erbij. In de loop van de jaren ontstonden in ons land ook kerken met leden uit Afrikaanse en Aziatische landen en uit Oostelijke delen van Europa. Veel van deze migrantenkerken (samen tellen ze in ons land ongeveer een miljoen leden) werken samen in de organisatie SKIN (Samen Kerk in Nederland). Tachtig (!) lidkerken telt de vereniging SKIN: het christendom van de hele wereld op nationale schaal. Het Platform Migrantkerken Arnhem (een werkgroep van de Raad van Kerken Arnhem) is minder talrijk (niet alle lokale migrantenkerken zijn erin vertegenwoordigd) maar niet minder veelkleurig. De meeste van de

Arnhemse migrantenkerken zijn met hun eigen (vaak maandelijks) vieringen te gast in de gebouwen van de gevestigde kerken, zoals de Salvatorkerk (twee Indonesische), de H. Martinus (Poolse migranten), de Baptistenkerk (Armeens Apostolische Kerk) of de Kruiskerk (een Indonesische). Zo kunnen migranten in eigen taal en tradities hun christelijk geloof beleven en vorm geven, met steun van de Arnhemse zusterkerken.

Oecumene is zoeken naar evenwicht tussen eigenheid en verbondenheid. Oecumene kan niet zonder ontmoeting. De traditie van SEGI EMPAT in Arnhem Zuid is een prachtig voorbeeld van tastbare oecumene, een voorbeeld dat navolging verdient.

Kees Tinga

Voor informatie over de migrantenkerken in Nederland, zie <https://skinkerken.wixsite.com/skin>. Het Platform Migrantenkerken Arnhem was te bereiken via de Raad van Kerken Arnhem. Deze gaat in 2020 meer aandacht besteden aan de migrantenkerken in onze stad.

Het bezoek vond plaats op 27 oktober 2019. Inmiddels is het PMKA opgeheven.

8. Pinkstergemeente Filadelfia

In het weekend waarin Samuel Lee, die zich ‘onafhankelijk pinksterman’ noemt, tot *Theoloog des Vaderlands* werd gekozen, gingen wij op bezoek bij de Pinkstergemeente Filadelfia. Na een verblijf aan de Utrechtsestraat, verhuisde deze gemeente, die al zo’n zeventig jaar bestaat, naar de Sionkerk in Heijenoord, aanvankelijk als gast van de Protestantse Gemeente, tegenwoordig als eigenaar van het gebouw.

De Sionkerk is een bescheiden en eenvoudig ingerichte ruimte, op een mooie locatie aan de Callunastraat. Zo’n tachtig bezoekers telt de dienst van deze morgen, mannen en vrouwen van allerlei leeftijd en afkomst, die elkaar voor het merendeel kennelijk vaker hebben ontmoet. Dat heeft ongetwijfeld te maken met hun gewoonte om elkaar bij aankomst persoonlijk te begroeten en dat gebaar niet alleen aan ambtsdrager of voorganger over te laten.

Bij binnenkomst valt onze blik direct op een fors spandoek met de intrigerende tekst: ‘God is altijd groter dan onze nood’ Zou dat echt op ervaring berusten of is het een wens misschien? Achter in de kerkzaal staan ook een paar *banners* die in klare eigentijdse taal de missie en waarden van de gemeente tot uitdrukking brengen.

De viering – die twee uur in beslag gaat nemen – bestaat uit drie delen. De eerste drie kwartier wordt grotendeels met liederen gevuld. Ze komen uit de bundel ‘Opwekking’ en worden begeleid door drie muzikanten en drie voorzangers, van wie één het eerste deel van de viering leidt. Technische ondersteuning geschiedt op de achtergrond door een drietal vrijwilligers achter indrukwekkende apparatuur. De teksten worden geprojecteerd, de melodieën zijn eenvoudig, wat na drie kwartier zingen naar wat meer afwisseling doet verlangen. Alleen gemeentelid Rosita springt eruit, wanneer zij onder begeleiding van een ukelele een even ernstig als vrolijk Engelstalig opwekkingslied ten gehore brengt.

Als een klein groepje kinderen naar een nevenruimte is vertrokken, wordt deel twee van de dienst door een gastpredikant uit Velp gevuld. Ook deze neemt de tijd. Met behulp van teksten uit het Bijbelboek Spreuken houdt hij de aanwezigen voor dat woorden veel goed maar ook erg veel kwaad kunnen doen. Die duidelijke boodschap dreigt in de loop van zijn preek te verdrinken in een overvloed aan teksten en invalshoeken. De ondersteunende functie van het beeldscherm komt ook al gauw minder uit de verf en als luisteraars wachten we geduldig af tot het moment dat de spreker het genoeg vindt. Enkele gemeenteleden maken gebruik van de gelegenheid om aan de preek nog een persoonlijk getuigenis toe te voegen.

Een lied vormt de overgang naar het derde deel. Bestuurslid en 'oudste' Willem (in werkelijkheid een nog jonge man) doet enkele mededelingen, o.a. over een actie rond armoede onder kinderen. Er wordt gecollecteerd en een ander gemeentelid nodigt vrijwilligers uit voor het versieren van de kerk bij de naderende Kerstviering. Dan is het tijd voor het slotgedeelte dat geheel uit gebeden bestaat. Het scherm toont een lijst met voorbede-items en in een vorm van gebedsestafette wordt deze door voorganger en enkele gemeenteleden persoonlijk in- en aangevuld. Ook hier blijkt hoezeer ieders lief en leed de vaste bezoekers ter harte gaan.

Na de zegen is er koffie. We maken kennis met twee bestuursleden, onder wie de eerder genoemde Willem. Hij vertelt hoe hij tijdens zijn studie in Arnhem op zoek ging naar een kerk die bij zijn geloof zou passen en hier door de hartelijke ontvangst getroffen werd. We horen van hem ook over samenwerking met gelijkgezinde kerken in de omgeving, bij jeugdwerk, evangelisatie en diaconaal werk. Willem is niet de enige relatief jonge persoon onder de aanwezigen; er zijn opvallend veel jong volwassenen in deze kerk. Deze gemeente slaagt erin om met een eigen sfeer en veel persoonlijke aandacht een veelkleurige, moderne kerkgemeenschap te zijn. Filadelfia kent geen leden maar ongeveer honderd regelmatige bezoekers, die elkaar kennen en in dat opzicht werkelijk samen kerk zijn uitstralen. Ze probeert in de eigen omgeving ook een maatschappelijke functie te vervullen d.m.v. jeugdactiviteiten en buurtgerichte bijeenkomsten.

De Pinkstergemeente Filadelfia is aangesloten bij 'Hart voor Arnhem' en onderhoudt nauwe banden met gelijkgezinde kerken in de regio. Landelijk is ze aangesloten bij de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE). Deze koepel is geassocieerd lid van de Raad van Kerken in Nederland en internationaal aangesloten bij de organisatie *Assemblies of God*.

Er is momenteel geen eigen voorganger in dienst; gastsprekers en vrijwilligers uit eigen kring zorgen daarom voor de invulling van de vieringen.

Wie weet komt de Theoloog des Vaderlands, Samuel Lee binnenkort ook een keer als gastpredikant langs. En volgt Filadelfia het landelijke oecumenische voorbeeld van de VPE nog eens in Arnhem..

Liesbeth Dessens en Kees Tinga

Meer informatie over Pinkstergemeente Filadelfia is te vinden op de website www.pgfa.nl. De diensten zijn iedere zondag van 10.30 tot 12.30 uur in de Sionkerk, Callunastraat 6 in Arnhem-Heijendaal. De gemeente beschikt ook over een eigen Instagram account: <https://www.instagram.com/pgfarnhem/>

Het bezoek vond plaats op 17 november 2019.

9. Kerkgenootschap der Zevende-dags Adventisten

Zonder het zichtbare naambord zou je in de Parkstraat achter nummer 46 geen kerkgebouw verwachten. Maar achter de gevel van de statige stadsvilla bevindt zich een eigentijdse schuilkerk. Het fraaie, meer dan honderd jaar oude woonhuis is na de oorlog in verschillende fasen verbouwd tot een sfeervolle kerkruimte, met een ingenieus ingebouwd doopbassin en ruimte voor zeker 150 bezoekers. 'Happy Sabbath!' roept een spandoek boven de preekstoel de bezoekers toe. Deze morgen zijn er bijna vijftig aanwezig, onder wie tien kinderen. Ze vormen samen een bonte mix qua etnische afkomst en nationaliteit.

Het is dan ook zaterdagmorgen en daarmee is het meest opvallende onderscheid van dit kerkgenootschap benoemd. Hier wordt de wekelijkse samenkomst gevierd op de zevende dag van de week, in aansluiting bij de joodse sabbat, die ook door de stichters van het Christendom nog werd onderhouden totdat latere navolgers van Jezus de dag van de Opstanding tot vierdag verkozen. De onderlinge begroeting – vandaag ook voor ons bestemd - benadrukt deze keuze: 'Gezegende sabbat!'

De Arnhemse ZDA gemeente, gesticht in 1925, telt ongeveer vijfenzeventig leden. Een klein deel van hen is al om 10 uur aanwezig voor een Bijbelstudie, aan de hand van een brochure met een jaarprogramma. Vandaag staat een gedeelte uit het oudtestamentische boek Nehemia op het programma. Dat leidt tot een levendige uitwisseling over de vraag hoever je moet gaan in het bewaken van je eigenheid om verwatering van eigen overtuigingen te voorkomen. Het gesprek wordt omlijst met a capella zang uit de eigen liedbundels.

Tegen elf uur komen de andere bezoekers binnen en verdelen zich over de ruimte. Er volgt een sobere liturgie, waarvan het voornaamste bestanddeel door een gastspreker wordt verzorgd. Deze gaat eerst met behulp van een grappige tekening in gesprek met de aanwezige kinderen – motto: 'geduld is een goede zaak'. Als de kinderen naar hun nevendienst zijn vertrokken, volgt de preek voor de volwassenen. Daarin legt de spreker opmerkelijke verbindingen tussen de Bijbel en 'het boek van de natuur'. Met de beamer wordt een groot aantal beelden van verre sterrenstelsels vertoond: hoe nietig is onze aarde in het onmetelijke geheel van de kosmos. Deze natuurwetenschappelijke benadering van het heelal wordt vervolgens verbonden met Bijbelse beelden en gedachten (uit de Psalmen, de brief van Paulus aan de Efeziërs en het boek Openbaringen), zo te horen zonder enige aarzeling bij het mengen van zulke totaal verschillende wereldbeelden en

wetenschappelijke categorieën. De predicatie eindigt met de vraag of de aanwezigen zelf klaar zijn voor een toekomstige reis naar de hemel.

Rechtop staande en met begeleiding van een klein orgel worden tussendoor liederen gezongen uit twee bundels. In de oudste van de twee staan ook Psalmen. Veel van de opgenomen liederen zijn zonder vermelding van tekstschrijver en componist maar de overheersende indruk is die van opwekking en eindtijdverwachting. Met dat laatste zijn we ook bij het tweede kenmerk van dit kerkgenootschap. Het is halverwege de 19^e eeuw in de Verenigde Staten ontstaan in de maalstroom van de vele toenmalige opwekkings- en eindtijdbewegingen. Belangrijke figuur bij de oprichting is Ellen Gould White-Harmon, een charismatische vrouw die veel van de beginselen van de ZDA onder woorden bracht. Enkele van haar geschriften worden ook vandaag nog door de ZDA uitgegeven. De beweging verspreidde zich weldra over de hele wereld en telt tegenwoordig meer dan 22 miljoen leden van wie er zo'n zesduizend in Nederland wonen.

In een gesprek bij de koffie na afloop en uit ter beschikking gestelde schriftelijke informatie leren we meer over de ZDA en hun Arnhemse vestiging. Die is regionaal gericht en telt daarom verschillende Engelstalige leden die hier tijdelijk, bijvoorbeeld als student, verblijven. Predikant voor de regio is ds. Jurrien den Hollander. In Arnhem Zuid is onder de naam *Focus* een filiaalkerk actief, waarbij men te gast is bij de Baptistengemeente Arnhem Zuid. Historisch gezien zijn er ook de nodige overeenkomsten met de Baptisten, die net als de ZDA de volwassendoop hanteren en waarvan een van de vele afsplitsingen eveneens de zaterdag als vierdag heeft gekozen.

Opvallend bij de ZDA is hun aandacht voor onderwijs en gezondheidszorg. Met name in de VS en in Derde Wereld landen zijn verschillende door de ZDA op deze terreinen gestichte instellingen actief. Zo ontstaat een beeld van tamelijk traditionele theologische opvattingen (met veel nadruk op de uitleg van Bijbelse profetieën) in combinatie met veel maatschappelijke inzet en compassie. De oudtestamentische spijswetten worden onderhouden, wat ZDA'ers in de praktijk vaak tot vegetarisme brengt. Geweldloosheid en zorg voor milieu en klimaat staan ook hoog in het vaandel.

Met hun bescheiden ledental kunnen de Arnhemse ZDA'ers niet heel veel ondernemen op diaconaal en maatschappelijk gebied. Maar enkele van de leden koken regelmatig in het Kruispunt. Oecumenisch gezien blijven ze lokaal enigszins achter. Ook dat is uit menskrachtfactoren te verklaren; het landelijke hoofdkwartier in Huis ter Heide van de ZDA is wel als waarnemer bij de Raad van Kerken in Nederland aangesloten.

Johannes Kon en Kees Tinga

Veel informatie over de geschiedenis van de Zevende-dags Adventisten is op het internet (bijv. bij Wikipedia) te vinden. Eigen informatie vind je bij www.adventist.org (internationaal) en www.adventist.nl (Nederland). De Arnhemse kerk heeft ook een eigen site: www.adventkerkarnhem.nl

Het bezoek vond plaats op 14 december 2019.

10. Ekklesia De Zijp

Gevestigde kerken, zoals de protestantse en rooms-katholieke, hebben het moeilijk in ons land en dat beeld past ook op Arnhem. Ondanks pogingen om het tij te keren, veranderde de naoorlogse bloei in een gestage afname van ledental. Daarom mag het wel een mirakel worden genoemd dat er in onze stad juist vanuit deze kring een geloofsgemeenschap is ontstaan met een opvallende groei: *Ekklesia De Zijp*, halverwege het eerste decennium van deze eeuw door twee vrouwen opgericht. Rita Hoeve en Moniek Siermann kenden elkaar uit het contact van vrouwelijke theologen en deelden ook een liefde voor de liederen van priester-dichter Huub Oosterhuis (wiens teksten in officiële rooms-katholieke kring merendeels in de ban waren gedaan). Ze organiseerden een lieddag en peilden of de aanwezigen voelden voor voortzetting in de vorm van een koor met maandelijks vieringen. Dat was het geval en zo ontstond De Zijp. De eerste samenkomsten waren in de inmiddels afgebroken Bartokzaal (tegenover de huidige Rozet bibliotheek). Via enkele omzwervingen kwam het initiatief terecht in de Elisabethkapel van het voormalige rooms katholieke Elisabeth Gasthuis aan de Utrechtseweg, een sfeervolle ruimte die na verval, dankzij een particuliere mecenas, in oude luister was hersteld.

Tussen de dertig en vijftig koorleden oefenen maandelijks op de zaterdagmiddag voorafgaand aan de vieringzondag. Wie oefent, zingt de volgende dag mee – het is een succesvolle formule, die dankzij professionele begeleiding en koordirectie en aangevuld met een sobere liturgie, mooie vieringen oplevert die al geruime tijd 150 tot 200 bezoekers trekken.

Ook op deze zondag stromen de bezoekers binnen. Via het voorportaal en de trap (of lift) naar de eerste verdieping. Daar is de kapelruimte. Het koor, meer dan veertig mensen, zit er al. Tenslotte zijn er meer dan honderdzestig personen aanwezig. De viering begint met het lied ‘Woord dat ruimte schept’, tekst van Huub Oosterhuis. Na een welkom, wordt de Bijbel geopend, een kaars aangestoken en volgt er stilte. Zingen, lezen, zingen, lezen. De overweging gehouden door Moniek Siermann is kort, maar passend bij het thema van Psalm 138: Vriendschap, Ontferming en Trouw. Het boek van Rutger Bregman met de titel ‘De meeste mensen deugen’ wordt aangehaald. Daarna klinkt een zinsnede van Ida Gerhardt: ‘Er is een weten van elkaar, dat tijd en afstand overwint’. Opmerkelijk is dat deze zin op muziek is gezet (gefinancierd door het *Moniek Siermann Fonds* dat bij haar 25jarig jubileum is gesticht). Er wordt veel en prachtig gezongen, waaronder het Onze Vader. Helaas is er tijdens de voorbeden geen aandacht voor het feit dat op deze zondag in

Nederland herdacht wordt dat het vernietigingskamp Auschwitz 75 jaar geleden werd bevrijd.

Na de viering is de kapel geschikt gemaakt voor koffie en thee en is er ruimte voor ontmoeting en zijn er levendige gesprekken.

Wat is de oorzaak van het opmerkelijke succes van deze nieuweling in de kring van *Geloven in Arnhem*? Vermoedelijk gaat het om een hele reeks verschillende factoren. Naast de aantrekkingskracht van het Oosterhuis-repertoire spelen onafhankelijkheid en eigenzinnigheid een rol; geen bisschop of synode die over de schouders meekijkt. De Zijp is een mooi voorbeeld van een *light* versie van kerk zijn: eens per maand, en zeker voor de bezoekers zonder veel verplichtingen. De begroting is bescheiden, hetzelfde geldt voor de 'beginselen'. Een groep koorleden komt wekelijks bij elkaar voor een extra zangsessie, en er is cursus- en groepswork op ad hoc-basis. Diaconie en oecumenische samenwerking op lokaal niveau zijn afwezig, De Zijp is wel aangesloten bij *Bezielde Verband*, een landelijk platform van vrijgevestigde, min of meer gelijkgezinde groepen. In die bescheiden formule schuilt ook een risico. Na bijna dertien jaar pionieren ontstaat bij een deel van de bezoekers de behoefte aan meer verbondenheid en aan uitbreiding van activiteiten terwijl het bestuur zich ongemakkelijk voelt bij de gedachte dat voorgangers hun werk doen tegen een vrijwilligersvergoeding. De groei drukt tegen grenzen, van de fysieke, financiële en beleidsinhoudelijke ruimte. De inzet van vrijwilligers voor allerlei ondersteunend werk is kwetsbaar. Er is een begin gemaakt met onderling beraad over de toekomst. Om de inkomsten te vergroten wordt er een 'Aktie Zijpbalans' gehouden. Kiest De Zijp voor de veiligheid van de bestaande bescheiden positie, of voor de onzekerheid van een meer ambitieuze formule, wie weet zelfs met een eigen gebouw? De tijd zal het leren.

Liesbeth Dessens en Kees Tinga

De vieringen van Ekklesia De Zijp zijn op de vierde zondag van de maand (m.u.v. juli), om 11 uur v.m. in de Elisabethkapel (ingang aan de Zwarteweg). Meer informatie over visie (in de vorm van 'Grondtonen') en activiteiten is te vinden op de website: www.dezijp.nl

Het bezoek vond plaats op 26 januari 2020.

De neogotische Elisabethkapel aan de Zwarteweg

11. Baptistengemeente Ontmoeting

Wie 'Baptisten' zegt, denkt al gauw aan volwassendoop. Maar waar komt die gewoonte vandaan en welke gedachten gaan erachter schuil? Gelovigen in de tijd van de Reformatie en daarna ergerden zich aan de oppervlakkigheid van veel christelijk geloof in de praktijk. Ze vonden dat de persoonlijke keuze voor het christelijk geloof in woord en daad in de sfeer van het Bijbelse begrip 'wedergeboorte' om een bevestiging vroeg in de vorm van persoonlijke belijdenis en doop door onderdompeling. Ook in de moderne tijd wordt die nadruk op wedergeboorte weer aangetroffen, bijvoorbeeld in veel evangelische bewegingen. Dat kan soms ver gaan, als de eigen ijver leidt tot afwijzing van de ander: wie geen *reborn Christian* is, hoort dan niet echt bij de uitverkorenen, is een tweederangs christen.

In ons land liep de ontwikkeling van de aloude Doopsgezinden en van de vooral in de negentiende eeuw ontstane Baptisten niet parallel. Doopsgezinden tonen tegenwoordig hun eenvoud in leer en praktijk in een combinatie van vaak vrijzinnige overtuigingen met politieke en maatschappelijke betrokkenheid en actie. Baptisten uiten hun praktisch christendom minder in de politiek terwijl hun spiritualiteit de sporen vertoont van pietisme en opwekkingsbewegingen. De Nederlandse Baptisten kennen twee koepels (de Unie van Baptisten en de zogeheten ABC gemeenten) die in een verregaande staat van samenwerking richting fusie verkeren. Op wereldschaal zijn er honderd miljoen Baptisten, in ons land ligt het aantal tussen 15 en 20.000.

Baptistengemeente 'Ontmoeting' in Arnhem-Zuid startte in 1985, als dochter van de Baptistengemeente Arnhem- Centrum. Dat paste in de gewoonte om groeiende gemeenten te splitsen. Er kon een pand aan de Wassenaarweg worden aangekocht dat eerder voor onderwijsdoeleinden was gebruikt. Delen ervan worden onderverhuurd. De kerkruimte is een vierkante zaal die sober maar doelmatig is ingericht. Deze zondag is ongeveer de helft van de 250 stoelen bezet, door volwassenen van alle leeftijden en een dertigtal kinderen. Op het podium speelt een klein combo met een drietal voorzangers van wie er één de viering in goede banen leidt. Opvallend: iedereen, inclusief de voorganger, draagt dagelijkse kleren. Er is geen gedrukte orde van dienst, het beamerteam (met steun van de jeugd) regelt de liedteksten. Ook de liturgie ademt eenvoud: simpele teksten en deinende melodieën met een hoog *soul*-gehalte. Verschil met andere evangelische en Pinksterkerken is dat de opwekkingsliederen hier weliswaar staande gezongen worden maar het bewegen en armen heffen vrijwel achterwege blijft. De oudere dame die in het middenpad bij een lied een aantal dansbewegingen uitvoert, vormt een eenzame uitzondering.

Dat deze kerk vooral eenvoudig en gewoon wil zijn, blijkt ook bij de preek. De gastspreker van vandaag, in het dagelijks leven boekuitgever, levert een degelijke, enigszins saaie uitleg van Psalm 73, die er kort samengevat op neerkomt dat tegenslag en leed niet opwegen tegen de toekomst die trouwe gelovigen wacht.

Bij de koffie na afloop spreken we met twee raadsleden, Margien Jansen en Wout de Leeuw, die ons een goed inzicht geven in de organisatie en activiteiten van deze gemeente. De bezoekers, afkomstig uit een wijde omgeving van dit deel van de stad, zijn onderverdeeld in nog niet gedoopte 'vrienden' en volwaardige leden die op belijdenis van hun geloof zijn gedoopt door onderdompeling. Iedere gemeente is zelfstandig in haar beslissingen, kan dus zelf kiezen om bijvoorbeeld een vrouwelijke voorganger te benoemen. Bovenplaatselijke verbanden zijn faciliterend en ondersteunend bij financiën, communicatie en opleiding voor pastoraal en missionair werk. Die zelfstandigheid verklaart ook dat de Centrum-gemeente er onlangs voor koos om zich als lid bij de Raad van Kerken te melden, terwijl die behoefte hier in Zuid (nog?) niet bestaat. Onder de vorige voorganger was 'Ontmoeting' actief betrokken bij *Hart voor Arnhem*, dat staat nu even op een laag pitje. Eigen diaconale activiteiten zijn in een fase van opbouw: er wordt meegewerkt aan de Voedselbank, en bij de nachtopvang van dak- en thuislozen in Kruispunt/De Duif. Er zijn plannen voor een diaconaal initiatief in de eigen wijk en er wordt gastvrijheid verleend aan verschillende kleine kerken en geloofsgemeenschappen, waaronder een Arabisch sprekende migrantenkerk.

Baptistengemeente Ontmoeting maakt zo een sympathieke indruk, ademt een prettige en open sfeer. Hier komen christenen samen die – in alle bescheidenheid - hun geloof serieus nemen.

Hennie Jacobs en Kees Tinga

Meer informatie: www.bgontmoeting.nl; Landelijke informatie: www.baptisten.nl
Internationaal: Baptist World Alliance: www.bwanet.org

Het bezoek vond plaats op 23 februari 2020.

12. Armeens Apostolische Kerk

Het Raad van Kerken project 'Geloven in Arnhem' is in eerste instantie bedoeld om kennis te maken met Arnhemse geloofsgemeenschappen die niet bij de Raad zijn aangesloten. Voor deze keer gaan we buiten ons boekje – de Armeens Apostolische Kerk onderhoudt warme contacten, als waarnemer en via het Migrantenplatform - maar omdat zij misschien wel juist daarom weinig bekend is, staat zij in deze aflevering centraal. De mogelijkheid van kennismaking was een initiatief van de kerk zelf, in samenwerking met het Platform Migrantenkerken en ds. Simon de Kam, die voor de landelijke Protestantse Kerk het contact met migrantenkerken onderhoudt. Zo waren wij op de eerste zaterdag van maart samen met zeven andere belangstellenden te gast bij de maandelijkse viering van de Arnhemse parochie van de Armeens Apostolische Kerk, één van de oudste kerken uit de geschiedenis van het Christendom.

In de veelkleurige samenleving die ons land sinds zijn ontstaan is geweest, spelen Armeniërs een bijzondere rol. Het duidelijkste bewijs daarvan is te vinden in hartje Amsterdam. Tussen de Keizersstraat en de Korte Keizersstraat ligt over de Krom Boomssloot de Armeensebrug, als herinnering aan en verwijzing naar het gebouw van de Armeens Apostolische Kerk, op nummer 22 van de overbrugde gracht. De Armeense Amsterdammers leefden sinds het begin van de 17^e eeuw in de hoofdstad, als handelaars, aanvankelijk tussen de gebieden rond hun moederland en West-Europa, weldra ook met een ruimer bereik. Het protestantse stadsbestuur stond de gasten al gauw eigen godsdienstoefeningen toe; via een woonhuis en een andere schuilkerk kwam de geloofsgemeenschap in 1702 in het eigen godshuis aan de Krom Boomssloot terecht, waar het gebouw in 1749 nog aanzienlijk verfraaid werd. Ondertussen waren er ook al eigen onderwijsinstellingen ontstaan én een drukkerij, die in 1666 de eerste Bijbel in Armeense taal produceerde. Aan het einde van de 18e eeuw kregen de Armeniërs te maken met economische crisis en handelsbarrières. Dat leidde tot hun geleidelijke vertrek: de laatste priester ging in 1806, de kerk werd in 1874 verkocht.

Een kleine eeuw later gebeurt het drama waaraan het Armeense volk voor altijd is verbonden, de Armeense genocide: tussen 1915 en 1917 worden naar schatting anderhalf miljoen Armeense inwoners van het Ottomaanse Turkije vermoord en verdreven. De overlevenden zoeken hun heil in buurlanden, m.n. de gelijknamige Sovjetrepubliek of emigreren naar veiliger oorden, zoals Frankrijk, Canada en de Verenigde Staten. Vandaar dat er tegenwoordige meer Armeniërs in het buitenland wonen dan in het huidige Armenië in de Kaukasus.

In de jaren zeventig van de vorige eeuw komen Armeense gastarbeiders uit Anatolië naar Nederland, om vooral in de Twentse textielindustrie aan de slag te gaan. In de afgelopen jaren krijgen ze gezelschap van vluchtelingen uit landen als Irak en Iran. En zo is er in ons land, vier eeuwen na de komst van de eerste Armeniërs, opnieuw sprake van een substantiële Armeense bevolkingsgroep.

Deze korte geschiedenis vormt de toelichting bij een bijzondere ontmoeting in het kader van *Geloven in Arnhem*. Want ook de Armeense Nederlanders van nu

(± 25.000) hechten voor het overgrote deel aan hun eeuwenoude cultuur en godsdienst en ontmoeten elkaar in hun eigen Armeense Apostolische Kerk, met drie kerkgebouwen (Almelo, Maastricht en de weer in gebruik genomen oorspronkelijke kerk in Amsterdam) en parochies in Assen, Dordrecht, Eindhoven - én Arnhem. Gelovigen uit onze regio zijn gewend om maandelijks op zaterdag hun viering te houden in de Opstandingskerk. Nu deze verbouwd wordt, zijn ze tijdelijk te gast in de Diaconessenkerk.

We worden hartelijk ontvangen door de bestuursleden Manouk Arshakian, Shant Simonian en Manoshak Ohannesian, bij wie zich weldra ook priester Baghdasaryan voegt. We spreken o.a. over de opleiding voor priesters, die op twee plaatsen is: in Armenië en in Jeruzalem. Priesters kunnen getrouwd zijn, dat geldt echter niet voor de hoogste functionarissen, te weten de Katholykos en de Aartsbisschoppen. Hoofdkwartieren van de kerk zijn in Jeruzalem en Istanboel.

De kerk kent ook diakenen en sinds kort kunnen dat ook vrouwen zijn. In Arnhem wordt de maatschappelijke taak door het kerkbestuur uitgevoerd, zoals het opvangen van Armeense vluchtelingen.

Dan volgt de dienst, grotendeels in de traditionele Armeense kerktaal. Ongeveer tachtig mensen zijn er, de Armeense vrouwen voor deze gelegenheid met een fraaie, luchtige kanten doek over het haar. Het grootste deel van de dienst wordt gezongen, met veel wisselzang tussen het koor, de diaken en de priester, op basis van de rite uit vroegere eeuwen. Zij staan veelal met de rug naar de gemeenteleden gewend. Ondanks dat in een ons overhandigd boekje de Nederlandse tekst naast de Armeense tekst (in Latijns schrift) is afgedrukt, is het voor gasten moeilijk te volgen. Alleen de cadans van het Onze Vader is goed herkenbaar. In een gastkerk als deze is het voor de Armeniërs liturgisch improviseren, want in de eigen kerk speelt bijvoorbeeld ook een gordijn een belangrijke rol.

Deze viering valt in de vastentijd (die in deze kerkgemeenschap tien dagen langer duurt dan wij in West Europa gewend zijn) en dat betekent dat wel het eucharistische gebed wordt uitgesproken, maar er geen communie plaats vindt. Voorganger Baghdasaryan houdt een preek van een half uur. Aan de lichaamstaal van de kerkgangers is te zien dat ze heel goed luisteren en er wordt regelmatig om zijn kwinkslagen gelachen. Voor ons als gasten is het niet te volgen – alleen het woord ‘Instagram’ geeft een moment van herkenning.. De dienst duurt twee uur. Later horen we dat jongeren dat te lang vinden en

daarom vaak niet meekomen. Wel gaan ze naar de Bijbelstudie annex Catechisatie/Jeugdclub, die maandelijks op een vrijdagavond plaats vindt.

Na de viering wordt er gegeten. We mogen volop delen in de heerlijke Armeense gerechten die het gezellig samenzijn na afloop een feestelijk karakter geven.

Gasten en kerkbestuur komen nog even in de consistorie bij elkaar. We horen dat de preek (over de gelijkenis van de verloren zoon) vooral aan een actuele invulling van het vasten was gewijd en wisselen nog wat ervaringen en vragen uit over kerk en samenleving in Armenie en Nederland, waarna we hartelijk afscheid nemen van elkaar.

Er zijn in ons land zo'n miljoen christelijke migranten. Ze zijn door hun eigen geschiedenis en spiritualiteit een prachtige verrijking voor de vaderlandse kerkelijke tradities. Dat er onder hen ook vertegenwoordigers zijn van oeroude Oosterse kerken, gestempeld door de theologie uit de eerste eeuwen van het Christendom, is ook nog eens een welkome oecumenische bonus.

Liesbeth Dessens, Johannes Kon en Kees Tinga

Algemene informatie over de Armeens Apostolische Kerk is te vinden op Wikipedia. Zie voor de geschiedenis in Amsterdam: R.A. Bekius, De Armeense kolonie te Amsterdam in de 17^e en 18^e eeuw (Amsterdam 1983). Over de Armeense genocide: Robert Fisk, De eerste Holocaust; over de massamoord op de Armeniers (Amsterdam 2003).

De websites van de Armeense Apostolische Kerk in Nederland is te vinden op: www.armeensekerk.nl, de Arnhemse parochie heeft een Facebook account.

Het bezoek vond plaats op 7 maart 2020. Inmiddels is de AAK voor haar diensten teruggekeerd in de Nieuwe Kerk (v.h. Opstandingskerk) van de PGA.

Intermezzo 1

Kerk zijn in tijden van Corona

Als u dit leest, is er misschien een voorzichtig begin gemaakt met de heropening van kerkgebouwen voor zondagse vieringen – of is er minstens op termijn enig uitzicht op zo'n nieuwe start. Als ik dit schrijf, is het net Pasen geweest en een maand geleden dat het Coronavirus *Covid-19* een ruw einde maakte aan programma's en plannings van bedrijven en bioscopen, van competities en concerten, en van kroegen en kerken. Moet ook de serie 'Geloven in Arnhem' dus noodgedwongen worden overgeslagen en uitgesteld? Of is er misschien toch een mouw aan te passen? Waarom niet een virtuele verkenningstocht gemaakt langs de websites van al die Arnhemse geloofsgemeenschappen, om te zien hoe zij op deze situatie hebben weten in te spelen? Hoe hielden kerken contact met hun leden? Hoe bleven ze pastoraal en diaconaal actief? Hoe is er in onze stad Pasen gevierd in tijden van Corona?

Het is maar een momentopname, die ik u bieden kan. Vrucht van een snelle verkenningstocht langs tientallen websites en e-mails, een paar gesprekken met andere geïnteresseerden en een blik in enkele krantenartikelen die aan hetzelfde thema waren gewijd. Maar het levert een boeiend beeld op, een bonte mengeling van stille machteloosheid, aandoenlijk diletantisme en bewonderenswaardige creativiteit en improvisatie.

Andere vormen van communicatie

Lang niet iedere geloofsgemeenschap was erop voorbereid om plotseling ook op een andere manier te moeten gaan communiceren. Sommige komen in zo'n situatie dan ook niet verder dan het digitaal beschikbaar stellen van teksten, een vorm van service die meestal al langer bestond. Zo vinden we op sommige websites lange lijsten met predicaties uit de afgelopen maanden. Andere voegden er speciaal voor deze tijd actuele teksten aan toe. Voor weer andere was de nieuwe situatie een aanleiding om het ook eens met geluid te proberen – een verworvenheid die al heel lang, bijvoorbeeld via de kerkteléfono, beschikbaar is. Wat opvalt is dat de kwaliteit van het geproduceerde geluid nogal eens te wensen overlaat. Het luistert zagezegd tamelijk nauw om gesproken woord en gespeelde of gezongen muziek echt duidelijk over te brengen, zoiets vraagt oefening, ervaring en geschikte apparatuur. Slechts enkele kerken beschikken ook over de gereedschappen om diensten live uit te zenden of op te nemen, en ook dat blijkt zonder oefening en ervaring niet altijd

goed te gaan. Zonder goede beeldregie blijft ook een *livestream* viering al gauw een statische vertoning. Het scheelt een stuk of er één of meerdere camera's aanwezig zijn, slechts een enkele predikant/voorganger of meerdere personen aan de uitzending meewerken, of tekst en muziek van ondersteunende beelden worden voorzien, enz.,enz.

Zo is er een simpel onderscheid te maken tussen kerken die het laten bij hun aloude stijl van geschreven en gesproken teksten (nog altijd veruit favoriet), zij die ook ruimte maken voor hoorbaar gesproken woord en al dan niet live opgenomen muziek, en zij die zich wagen aan bewegende beelden of een complete uitzending. Een rondgang langs de websites van Arnhemse kerken laat heel goed zien hoe ervaren en/of creatief er met die verschillende communicatievormen wordt omgegaan. Opvallend: de Angelsaksisch beïnvloede evangelische kerken zijn er verder in dan hun traditionele en oecumenische zusters. Ook opvallend: lokale kerken maken maar weinig gebruik van de mogelijkheden die geboden worden via links met landelijke en internationale instituten (waar het gebruik van moderne vormen van communicatietechniek al een stuk verder is gevorderd). Nog een observatie: er worden regelmatig gedichten geciteerd en afgedrukt maar er is op de kerkelijke websites maar bar weinig beeldende kunst, theater of film te genieten. Prachtige uitzondering: een filmpje uit de Taizégemeenschap, die op sociale media een opname laat zien en horen van een door vijftig stemmen uit de hele wereld gezongen Paaslied.

Kansen voor de oecumene?

Veel creativiteit was er de afgelopen weken te vinden in de pastorale en diaconale initiatieven die de Corona crisis heeft doen ontstaan. Dat loopt parallel met wat er breed in de samenleving op gang is gekomen. Snel opgezette netwerken van persoonlijke aandacht en hulpverlening schoten overal als paddenstoelen uit de grond. Voor sommige geloofsgemeenschappen was de crisis een mooie aanleiding om adressen- telefoon- en e-mailbestanden op te schonen en bij te tijd te brengen. Beeldtelefoon is dan wel niet hetzelfde als een huisbezoek maar het is toch ook een vorm van *face-to-face* contact. Diaconale hulp gaat een stuk efficiënter als er razendsnelle verbindingen en vrijwilligers gebruikt kunnen worden. Het lijkt erop dat de crisis een impuls geeft om ook op dit gebied nieuwe mogelijkheden te beproeven en daarbij over eigen muren en grenzen heen te kijken.

Zo biedt de door het virus ontstane situatie ook voor de kerken, internationaal, landelijk en lokaal gelegenheid om te leren en vooruit te zien. Het kan niet

anders of al die ploeterende geluidsopnemers en amateurfilmers gaan straks op cursus. Ook de Arnhemse kerken maken straks een inhaalslag in mediawijsheid die in de toekomst van pas gaat komen.

Is dat geen uitgelezen kans voor de Raad van Kerken om juist op het gebied van de communicatie het voortouw te nemen en een platform te bieden voor uitwisseling van ervaringen en noodzakelijke kennis? Voer voor een nieuwe conferentie?

Kees Tinga

Wilt u dat Taizé-filmpje (nog eens) zien? <https://www.youtube.com/watch?v=M-hybuhxJq8>

Intermezzo 2

Pinksteren in Coronatijd

Ook de Kerkverspieders kijken reikhalzend uit naar de heropening van de Arnhemse bedehuizen vanaf 1 juli a.s.. Sinds het bezoek aan de Armeense Apostolische Kerk (verslag in het aprilnummer van het Bulletin) konden we geen nieuwe afspraken maken. Maar als alles goed gaat is ons noodgedwongen moratorium straks voorbij en kunt u in het septembernummer weer kennis maken met één van de vele Arnhemse geloofsgemeenschappen die u nog niet kende.

Om intussen toch aan uw en onze nieuwsgierigheid tegemoet te komen kijken we ook in deze aflevering vanuit huis, gebruikmakend van het onvolprezen communicatiemiddel dat de hele wereld op een scherm bereikbaar maakt.

Wat is ook alweer het doel van het project Geloven in Arnhem? We willen zichtbaar maken welke kerken en geloofsgemeenschappen er buiten de kring van de Raad van Kerken in Arnhem aanwezig zijn. Hoe onderscheiden ze zich van elkaar in woorden en daden? Waar komen ze vandaan en horen ze bij? Zijn ze ook in de samenleving actief? Zoeken ze ook elkaar op – streven ze naar samenwerking, naar oecumene?

Oecumene, het woord is gevallen, en laat het nu ook nog net Pinksteren zijn geweest! Is dat niet bij uitstek het feest van de Oecumene? Lang geleden in Jeruzalem kwam er volgens Handelingen 2 (voor even?) een einde aan de Babylonische spraakverwarring en verstonden en begrepen Joodse pelgrims uit alle hoeken van de toenmalige bewoonde wereld (inderdaad: de oecumene) elkaar. Een veelbelovend begin van een veelbewogen geschiedenis van tweeduizend jaar. Hoe vieren Arnhemse gelovigen in 2020 Pinksteren? En hoe staat het hier ondertussen met die spraakverwarring?..

Het zou de moeite waard zijn om al die in Arnhem gehouden Pinksterpreken en -overwegingen aan een grondig onderzoek te onderwerpen maar dat zit er voor deze gelegenheid niet in. Ik surf langs een aantal verschillende kerken en het gonst al gauw van Heilige Geest. Helemaal in de geest van deze tijd wordt die Geest in de meeste gevallen gepresenteerd als een soort van persoonlijke *life coach*; je kunt er vooral als persoon een beroep op doen en hij/zij lijkt ook als vanzelfsprekend bijna exclusief verkrijgbaar in het eigen filiaal van de kerkwinkel. Niks Geest die waait waar hij wil, niks Geest buiten de kerkmuren.

En 'Oecumene', horen we ergens iets over eenheid over grenzen heen? Het woord zelf komt nergens voor maar gelukkig, in de dienst van één van de

lidkerken van onze Raad klinkt de bede om een ‘vruchtbaar en respectvol samenspel waar kerken elkaar in deze stad ontmoeten’ Daar moeten we het in de Pinksterdagen van 2020 mee doen. Een schrale oogst, zegt u dat wel..

Er zijn voor zoveel *oecumenisch geheugenverlies* excuses aan te voeren. Het elan van de afgelopen eeuw is eruit, op veel niveaus, en dat inspireert niet. In eigen stad is er weliswaar aandacht voor de jaarlijkse Gebedsweek voor Eenheid (in ons deel van de wereld in januari, op het Zuidelijk Halfrond met Pinksteren gevierd!) maar de betrokkenheid daarbij van kerken en kerkleden is veelal bescheiden. We hebben in onze tijd, in deze stad, kennelijk onze handen vol aan eigen overleven en eigen profilering. En dan zitten we ook nog midden in een Coronacrisis. Geen wonder toch dat oecumene even achteraan mag aansluiten? Met alle begrip voor al die lastige omstandigheden, zou ik toch deze door Pinksteren geïnspireerde vragen willen stellen: is de teloorgang van kerken en christelijk geloof ook in Arnhem niet deels te wijten aan een tekort aan oecumene? Zijn we niet te veel bezig met wat (onder)scheidt in plaats van wat bindt? Waarom doen we afzonderlijk wat beter samen kan worden aangepakt? Vooral dat ‘samen *doen*’ lijkt me belangrijk: Arnhemse kerken die in deze stad vooral samen hun diaconale gezicht laten zien, winnen vast en zeker aan respect, aan geloofwaardigheid en aan aantrekkingskracht – over missionair perspectief gesproken!

De Kerkverspieders gaan na de zomer verder – op zoek naar oecumenische inspiratie.

Kees Tinga

P.S. Als u tijd over hebt, en dat hebt u in de Coronacrisis, zou u eens op verkenning kunnen gaan in de wereld van de oecumene.

- U kent dit Bulletin, kent u ook de website van de Raad van Kerken Arnhem? www.rvkarnhem.nl
- Eén cirkel verder komt u bij de landelijke Raad terecht, waar ondanks voortdurende bezuinigingen nog steeds van alles te doen is: www.raadvankerken.nl Daar vindt u ook links naar heel veel andere oecumenische verbanden.
- Wist u dat er ook Oecumene bestaat op Europees niveau? Kijk maar eens op de website van de CEC, de Conferentie van Europese Kerken, stem, gesprekspartner en pleitbezorger in Brussel en Straatsburg: www.ceceurope.org
- En dan is er ook nog de in 1948 in ons eigen Amsterdam begonnen Wereldraad van Kerken. Volgend jaar is de Assemblee over de grens in Karlsruhe. Ook de Wereldraad is niet ver weg voor wie de moeite neemt om op de hoogte te blijven: www.oikoumene.org

13. Hersteld Apostolische Zendingkerk Arnhem

Toen in de naoorlogse jaren de wijk Monnikenhuisen werd gebouwd, lag het nog voor de hand dat er een Hervormd kerkgebouw in zou verrijzen. Het werd de Uitzicht Kerk, met een naam die geïnspireerd was op de ligging vlakbij Hoogte Tachtig. In 1955 werd ze in gebruik genomen maar twintig jaar later stond ze alweer te koop. Vanaf 1976 was de Bethel Pinksterkerk er te gast en in 1981 werd het gebouw gekocht door de Hersteld Apostolische Zending Kerk, die blij was op die manier het Spijkerkwartier te kunnen verlaten.

We zijn in Geloven in Arnhem de stroming van de Apostolischen al in de eerste aflevering tegengekomen; ze zijn deel van de veelkleurige oogst van Opwekkingsbewegingen uit de negentiende eeuw. Zoals de naam al zegt, wordt in deze kerken terug gegrepen op ervaringen en organisatieprincipes uit de oertijd van het Christendom. Charismatische figuren in Engeland en Duitsland kregen profetische visioenen van herleving en vernieuwing van het geloof waaraan zij als opvolgers van de nieuwtestamentische apostelen leiding zouden gaan geven. Dat lijkt een kwetsbaar organisatieprincipe en dat werd het ook in de praktijk al werd op allerlei manieren geprobeerd om willekeur te voorkomen. Waar sommige van de leidslieden uit de begintijd van de Apostolische Beweging nog over natuurlijk gezag konden beschikken, braken onder opvolgers al gauw ruzies uit. De Apostolischen kennen dan ook een afscheidings- en afsplitsingstraditie die het gereformeerde protestantisme naar de kroon steekt.

In de naam van de HAZK klinkt ook die traditie door maar de Arnhemse gemeente kent al dertig jaar rust in de eigen gelederen. Dat heeft vast ook te maken met de personen die leiding geven. Evangelist Kuipers en herder Blumink ontvangen mij vriendelijk en zijn open over hun overtuiging. 'Bijbelgetrouw' is een sleutelwoord in hun taal; met dat begrip kiezen ze positie in de oecumene. Er zijn in ons land nog een paar andere lokale HAZK gemeenten. Er zijn vanuit Arnhem missonair-diaonale kontakten met gemeenten in Georgië en Congo.

Ik krijg bij aankomst op deze zonnige augustuszondag een orde van dienst en een gezangenbundel die als aanvulling dient bij de oude Hervormde bundel psalmen en gezangen uit 1938. De taal daaruit zet de toon van de gehele dienst: het is alsof de Hersteld Apostolischen zich in hun geloof het meest thuis voelen in Nederlands dat in hedendaags spraakgebruik niet meer voor komt. Dat heeft ongetwijfeld eerbiedige motieven maar maakt het voor een

nieuwkomer of buitenstaander niet gemakkelijk. De ongeveer dertig aanwezigen (de helft van het aantal plaatselijke HAZK-leden) zijn niet anders gewend, zoals ze er ook niet van opkijken dat de aanwezige vrouwen tijdens de dienst een hoofddeksel dragen. Er wordt veel en uitbundig gezongen in deze viering waarin de herkenbare liturgische onderdelen in een heel eigen volgorde zijn geplaatst (na afloop wordt mij uitgelegd dat ook dit het resultaat is van een profetische ingeving).

De preek behandelt apocalyptische Bijbelgedeelten. Samengevat komt de boodschap erop neer dat, ook als het er soms op lijkt dat God in deze tijd afwezig is, de Bijbel ons leert dat we met de tekenen de tijden te doen hebben en de Wederkomst van Christus aanstaande is. Ook dat is een kenmerk van de Apostolischen: hun sterk eschatologische besef. Ook in deze kerk staat het met grote letters op de muur: Maranatha. Misschien maakt dat verlangen alle taal en vorm wel betrekkelijk. Maar ik blijf toch zitten met de vraag of Bijbelgetrouw geloof en moderniteit niet wat minder beducht voor elkaar zouden mogen zijn.

Kees Tinga

Meer informatie over de Hersteld Apostolische Zendingkerk in Arnhem en haar beginselen en activiteiten is te vinden op de website: hazknederland.org

Het bezoek vond plaats op 20 september 2020.

14. Evangelische Gemeente Arnhem

Een kartonnen bord aan de Groningensingel wijst me de weg: de Evangelische Gemeente Arnhem komt bijeen in de aula van de Maarten van Rossemschool. Voor de zijingang staan mensen geduldig te wachten totdat ze aan de beurt zijn om de handen te ontsmetten en hun naam en telefoonnummer achter te laten. Om elf uur is iedereen binnen – een kleine zestig mensen, onder wie veel veertigers en zeven kinderen. Er heerst een informele sfeer – deze mensen hebben elkaar vaker ontmoet – maar de Coronacrisis beïnvloedt ook deze samenkomst. Zingen kan nog niet in het eerste deel van de liturgie maar is na afloop daarvan mogelijk voor wie het aandurft en voldoende afstand bewaart.

Mede onder invloed van de Corona-restricties is de orde van dienst eenvoudig. Na welkom en een paar mededelingen brengt een klein combo een paar liederen uit het *Praise*-repertoire ten gehore, waaronder één voor de kinderen, die daarna naar hun eigen viering gaan.

De preek wordt deze keer verzorgd door Vincent Schut, één van de ‘oudsten’ - ambtsdragers die de gemeente leiden - en in het dagelijks leven programmeur. Onder verwijzing naar het Genesisverhaal over de Toren van Babel en het nieuwtestamentische verhaal over de ‘verloren zoon’ houdt hij een persoonlijk getint betoog over communicatie en wat daarbij allemaal fout kan gaan. Het eindigt met een oproep tot openheid waarbij Vincent iedereen uitnodigt om zijn 06-nummer op te slaan, om mogelijke irritaties of meningsverschillen te kunnen uitpraten. Een zegengebied en een slotlied beëindigen het officiële deel.

Terwijl een deel van de bezoekers achterblijft om nog een paar liederen mee te zingen, spreek ik met Vincent en een mede-oudste, Dirk Jan, nog even na. Ze vertellen me over het ontstaan van de EGA, precies veertig jaar geleden. Onvrede over de ontwikkelingen in de gevestigde protestantse kerken en betrokkenheid bij de opkomende evangelische stroming leidden tot de start van de EGA. Eerst was ze onderdeel van de *Parousia*-kerken (een laagdrempelige Angelsaksisch geïnspireerde opwekkingsstroming) maar na enige tijd werd ze zelfstandig. Gedoopte leden worden geacht hun talenten in te zetten want, op een korte periode met een parttime beroepskracht na, de EGA is een vrijwilligerskerk. De uitvoering van scholing (in kinderwerk en huiskringen), pastoraat en kerkdiensten wordt ondersteund door cursussen van bijbelscholen en in bijzondere situaties kan worden doorverwezen naar christelijke organisaties voor hulpverlening. Ook deze qua ontstaan en visie orthodoxe kerkgemeenschap ontkomt niet aan actuele discussies: de leiding is

nu nog in handen van mannelijke 'oudsten', die zelf hun opvolging verzorgen, maar het gesprek over de rol van vrouwen in de EGA is begonnen. De ongeveer tachtig leden van de EGA zijn zo samen kerk, met een bescheiden begroting waarvan tien procent wordt besteed aan missionair-diaconale activiteiten, in de wijk o.a. rond het asielzoekerscentrum en in het buitenland in Roemenië en Moldavië.

Vanwege de omvang en het vrijwilligerskarakter van de groep kan de EGA niet al haar wensen in praktijk brengen. De oecumenische betrokkenheid bij 'Hart voor Arnhem' bijvoorbeeld staat daarom op een laag pitje. Maar in alle bescheidenheid neemt ook deze vitale kerkgemeenschap een opvallende eigen plaats in binnen de veelkleurige wereld van Geloven in Arnhem.

Kees Tinga

Meer informatie over de visie en werkwijze van de Evangelische Gemeente Arnhem is te vinden op haar website: www.egarnhem.nl Contactpersoon is Vincent Schut.

Het bezoek vond plaats op 27 september 2020.

15. Vluchtheuvel de Pinksterzending

Achter dit in 1974 gestichte kerkgenootschap gaat een hele geschiedenis schuil. Die is nauw verbonden met de Nederlandse zendelinge Margaretha Adriana Alt (1883-1962), bijgenaamd 'Moesje', die een groot deel van haar leven in Indonesië verbleef. Ze is de dichteres van een vroeger in veel Pinkstergemeenten gebruikte liedbundel met de naam 'Glorieklokken'. Een klein jaar voor haar dood keerde ze terug naar Nederland, waar ze in Arnhem de basis legde voor het kerkgenootschap 'De Pinksterzending', dat jarenlang het tijdschrift 'Gouden Schoven' uitgaf, in 1974 officieel erkend werd en na enkele omzwervingen sinds 2015 bovenin de Geitenkamp een voormalig wijkgebouw aan de Dennenweg voor zijn activiteiten gebruikt.

Als ik op deze koude oktoberzondag bij het gebouw aankom, staat alles in het teken van de Coronacrisis. Dat betekent naam inschrijven, handen ontsmetten en afstand houden, ook in de zaal van het gebouw dat voor de vieringen wordt gebruikt. Er is ruimte voor dertig bezoekers, die op ruim uit elkaar geplaatste stoelen kunnen gaan zitten. Verschillende bezoekers schieten mij aan – ik word als nieuwkomer herkend. Ook wordt me verteld dat er hier wél gezongen kan worden; er is goede ventilatie aanwezig. Mocht ik daartegen bezwaar hebben, of tot de kwetsbaren behoren, dan is er ook plek in een kleine bijzaal.

De keuze voor dit toch wel riskante zangbeleid wordt weldra duidelijk. De viering kan eigenlijk niet zonder samenzang want de liturgie bestaat voor zeker de helft uit muziek. Na een kort kringgebed gaat de zeskoppige band voorzichtig van start, waarbij de leider de aanwezigheid van de Heilige Geest oproept in een mengeling van zang en tongentaal. Al gauw gaan ritme en volume omhoog en zingt de zaal volop mee: 'U bent hier!' 'Ik prijs U Heer!' In een hoek zwaait een dame enthousiast met vaandels.

Daarna krijgt gastspreker Bram Flippo, die in het dagelijks leven een coaching bedrijf runt, het woord. Dat wordt een hele zit: hij lardeert zijn preek over 'roeping' met tal van zijwegen en persoonlijke anekdotes. Ik moet eerlijk zeggen, dat ik na veertig minuten niet meer kan samenvatten dan de aan het begin gedane oproep 'je leven te leven zoals God het bedoeld heeft'. Al deze tijd wordt hij welwillend aangehoord, alsof de aanwezigen wel weten dat er vroeg of laat wel weer muziek gaat komen. Dat is ook ruimschoots het geval. 'Through it all it is well' klinkt het nu, 'I raise a Hallelujah', en 'U bent trouw Heer, ik vertrouw U'. Tussendoor wordt er door voorganger Ludolf Schouten en een financiële vrijwilliger een beroep gedaan op ieders vrijgevigheid: het gebouw moet worden gekocht en er worden zendingen uitgezonden naar het Midden Oosten. Een gebed en een zegen en dan speelt de band voor het laatst:

'U bent niet te stoppen water'.

Terwijl de bezoekers langzamerhand vertrekken praat ik nog even na en merk dat het lidmaatschap van deze kerk niet tot de zondag beperkt is. Er zijn voor de ongeveer honderd gedoopte leden en enkele tientallen Vrienden en Huisgenoten (minder nauw betrokken bezoekers en belangstellenden) verschillende doordeweekse activiteiten, in huiskamers en in het gebouw. Daaronder vallen bidstonden, maaltijdgroepen, scholingsbijeenkomsten en 'healing sessies'. De vieringen trekken bezoekers uit Arnhem en omgeving. Ludof Schouten, die zijn werktijd verdeelt over deze kerk en een docentschap aan de HAN, weet dat de overkoepelende organisatie VPE, waarbij de Vluchtheuvel is aangesloten, geassocieerd lid is van de landelijke Raad van Kerken, en toont interesse voor de Arnhemse oecumene. Dat spoort met de ontwikkeling waarin traditionele kerken en evangelische en pinkstergemeenten steeds vaker hun wederzijdse koudwatervrees overwinnen en voorzichtig contact zoeken.

Kees Tinga

Meer informatie over Vluchtheuvel De Pinksterzending is te vinden op de website: www.vluchtheuvel.org De VPE (Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten) is te vinden onder: www.vpe.nl Internationaal maakt de VPE deel uit van de organisatie Assemblies of God (<https://aq.org/>).

Het bezoek vond plaats op 18 oktober 2020.

16. Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen

De Arnhemse kerken buiten de Raad die wij tot nog toe bij onze verkenningstocht bezochten, behoren alle op de een of andere wijze bij een herkenbare stroming of familie met verschillende leden of zo je wilt afsplitsingen. De geloofsgemeenschap van deze aflevering past niet in dat patroon. De Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen – vroeger meestal als ‘Mormonen’ aangeduid, zelf heten ze liever ‘Kerk van Jezus Christus’ – is een unieke kerkgemeenschap. Ze ontstond weliswaar in de negentiende-eeuwse periode vol opwekkingsbeweging en eindtijdverwachting maar speelde daarin een heel eigen rol en ontwikkelde zich tot een opvallende loot aan de stam van christelijke kerken. Vanwege het bijzondere karakter van deze kerk valt deze aflevering van *Geloven in Arnhem* wat langer uit dan gebruikelijk.

Haar geschiedenis begint bij de Amerikaan Joseph Smith (1805-1844), die, op zoek naar de ware kerk, een aantal visioenen beleefde waarin Bijbelse figuren optraden. Bij een van die gelegenheden werd hij door een engel met de naam Moroni naar een heuvel gebracht waarin zich gouden platen met inscripties in een kennelijk oud-oosterse taal bevonden. Ze werden door Joseph Smith ontcijferd en zo ontstond het Boek van Mormon, dat door de volgelingen van Smith sindsdien als aanvullende geloofsbron naast de Bijbel wordt beschouwd. De eerste jaren van de door Smith gestichte beweging zijn vol turbulentie en veel van de gebeurtenissen rond zijn persoon, visioenen en geschriften zijn onmogelijk meer wetenschappelijk verantwoord te traceren. Feit is dat er al snel sprake is van duizenden volgelingen, die het door de overheidsautoriteiten niet gemakkelijk wordt gemaakt. Smith zelf wordt tijdens een gevangenisverblijf gelynd. Om aan de strenge vervolgingen te ontkomen verplaatst de kern van de beweging zich een aantal malen om tenslotte in Salt Lake City, in de huidige staat Utah, een definitieve vestigingsplaats te vinden. Van daaruit brengt ze een enthousiast zendingsoffensief op gang dat de kerk over een groot deel van de wereld verbreidt. Op dit moment telt de kerk internationaal ongeveer 14 miljoen leden; een kleine achtduizend in ons land.

De organisatie van deze kerk sluit aan bij Bijbelse voorbeelden en ambten. Zo bestaat de internationale leiding uit een driekoppig presidium, twaalf apostelen en zogeheten ‘zeventigers’. Deze reizen langs de gebiedsdelen, die onderverdeeld zijn in landen met ringen. Iedere lokale gemeenschap beschikt over een eigen bisschop. Het gaat hierbij om onbetaalde ambten, door vrijwilligers uitgeoefend en niet aan vaste termijnen gebonden. Vrouwen kunnen deze ambten niet bekleden, voor haar is er wel een rol in de kerkdiensten en het overige lokale kerkenwerk (met name voor de jeugd).

In Gelderland (deel van de Ring Noord Nederland) beschikken de leden over kerkgebouwen in Apeldoorn en in Arnhem – aan de Cannenburglaan nummer 4. Op deze natte novemberzondag is de viering er vanwege de Coronamaatregelen flink ingekort en er mogen maar ongeveer vijftientig

personen aan deelnemen. Ook hier valt meteen op dat de liturgie door vrijwilligers wordt verzorgd. Na het welkom door een van de leidinggevenden, worden gebeden, avondmaalsviering, toespraken en het orgelspel door eigen leden uitgevoerd en begeleid. Normaal gesproken duurt de eredienst een uur, gevolgd door een lesperiode van eveneens een uur. Vanwege de Covid-19 maatregelen is de samenkomst vandaag binnen het uur voorbij. Er zijn dan drie liederen voorgespeeld, er zijn brood en water gedeeld, en twee gemeenteleden hielden een korte toespraak over hun ervaringen met engelen. Deze vieringen zijn pas recentelijk weer op gang gekomen. Door de pandemie en een verbouwing waren de activiteiten van de geloofsgemeenschap enige tijd onderbroken. Normaal gesproken worden de vieringen door negentig van de in totaal 260 gedoopte leden bezocht; zolang de beperkingen gelden, worden de leden groepsgewijs uitgenodigd. Ook de andere activiteiten, zoals de vrijdagavondbijeenkomsten met een vormend karakter, lijden onder de situatie.

Na afloop van de viering krijg ik de gelegenheid om met enkele leden na te praten: Cor van Drogen is al vijftig jaar in deze kerk actief, Askold Meisner behoort tot het driemanschap dat momenteel leiding geeft, en bij het gesprek zijn ook twee enthousiaste jonge Amerikaanse zendelingen aanwezig, die – in de traditie van deze geloofsgemeenschap – twee jaar van hun leven besteden aan missionair werk, in dit geval in Nederland. Ze doen dat niet alleen: er verblijven momenteel ongeveer veertig zendelingen in ons land.

Op allerlei manieren wordt duidelijk dat de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen een hechte gemeenschap vormt waarin het lidmaatschap bepaald niet vrijblijvend is. Er wordt betrokkenheid en beschikbaarheid verwacht en keuze voor een sobere levensstijl, waarin geen plaats is voor genotmiddelen als tabak, alcohol, koffie en thee. Ook *family values* nemen in het dagelijks leven een belangrijke plaats in; in dat verband valt ook de enorme kennis en ervaring op het terrein van genealogie te verklaren. Internationaal is de kerk zeer actief op het gebied van hulpverlening bij natuurrampen en andere welzijnsprojecten.

Iedereen is welkom, ongeacht afkomst, geslacht of geaardheid. Seksuele relaties worden in deze gemeenschap geacht te zijn voorbehouden aan man en vrouw - binnen het huwelijk.

De Arnhemse kerk deed enkele jaren geleden mee aan het initiatief van de Kerkennacht en toont zich sterk geïnteresseerd in praktische samenwerking op maatschappelijk terrein, bijvoorbeeld als het gaat om sociale activiteiten in Presikhaaf.

Al met al houden deze christenen ons een spiegel voor: christelijk geloof vraagt meer dan formeel lidmaatschap en passieve deelname.

Kees Tinga

Meer informatie over (de geschiedenis van) deze kerk is te vinden op Wikipedia, in het Handboek Christelijk Nederland en op de eigen website: kerkvanjezuschristus.org. Communicatie vindt o.a. plaats via het op internationale schaal verspreide blad Liahona.

Het bezoek vond plaats op 22 november 2020.

17. Evangeliegemeente De Deur

In onze kennismakingsronde met lokale kerkgenootschappen die niet bij de Raad zijn aangesloten, kwamen we tot nog toe al zes groepen tegen die tot de stroming van de Pinkstergemeenten mogen worden gerekend.

Evangeliegemeente De Deur, die we deze keer behandelen, hoort daar ongetwijfeld ook bij. Er is een strenge *lock down* ingegaan en daarom volgen we de zondagse bijeenkomst per *live stream*. Pastor Bert Fledderus is zo vriendelijk om een paar dagen later telefonisch nadere toelichting te geven.

Voor de specifiek eigen plaats van De Deur, haar voorgeschiedenis en de organisatie er omheen, verwijst hij naar de ontstaanstijd van de Pinksterbeweging aan het begin van de 20^e eeuw en bewegingen als de *Foursquarechurch*. Meer toegespitst horen de ongeveer zestig gemeentes die bij de Deur Nederland zijn aangesloten bij de *Christian Fellowship Ministries* met een hoofdkwartier in Prescott in de Amerikaanse staat Arizona. De stichter Wayman Mitchell (1929-2020) was onderdeel van de Jezus beweging in de jaren zeventig en bouwde een strakke, hiërarchische organisatie op die inmiddels in 2700 lokale gemeentes in 120 landen actief is. Evangelisatie en kerkplanting staan hoog in het vaandel. Lokale vestigingen zenden regelmatig zendelingen uit naar plaatsen in de omgeving of ver weg om op die manier het christelijk geloof te verbreiden. Pijnlijk voor de reputatie van de in Nederland aangesloten kerken is een misbruikschandaal bij de belangrijkste vestiging, in Zwolle, waarover het Reformatorische Dagblad uitvoerig berichtte.

Fledderus zelf is sinds twee jaar in Arnhem werkzaam. Opgegroeid in de Gereformeerde Kerken en opgeleid als econoom, werd hij na zijn bekering kerkelijk pionier in Delft, om later samen met zijn vrouw naar China te worden uitgezonden, waar hij ruim vijf jaar onder steeds lastiger omstandigheden missionair werk deed. Zijn theologische opleiding vond plaats in eigen kring; de Christian Fellowship Ministries hebben een uitgebreid stelsel van trainingen en conferenties waarbinnen voorgangers en missionaire werkers hun vaardigheden opdoen.

Vanachter de computer volg ik de zondagse dienst voorafgaand aan Kerstmis. Om ondanks de Corona beperkingen zoveel mogelijk leden toe te laten is de dienst van elf uur ook al om half tien uitgevoerd. In het Matserhuis in Arnhem Zuid, waar De Deur dit jaar nog samenkomt, is een vaste camera op het podium gericht. De liturgie komt bekend voor: na een aantal lofliederen onder leiding van een voorzanger met combo, gaat pastor Fledderus voor in gebed, doet hij enkele mededelingen en kondigt hij de collecte aan, waarover een gemeentelid de zegen vraagt. Er klinkt nog een lied, een koorlid doet verslag van een bezoek aan Nijmegen en dan is het tijd voor de preek.

Daar is werk van gemaakt. Exodus 6 is het uitgangspunt, een verhaal over de teleurstellende ontvangst van Mozes en Aäron door hun eigen volk, dat na zoveel jaren dwangarbeid in Egypte de moed verloren heeft. De predikant legt verbindingen met andere Bijbelgedeelten (Job, Nehemia, Abraham en Sara, en het verhaal van de Emmaüsgangers) en naar de actualiteit waarin steeds meer Coronamoeheid wordt ervaren. De aanwezige gemeenteleden komen niet in beeld maar zijn kennelijk gewend aan preken van aanzienlijke lengte. Na een aantal uitstapjes en anekdotes over hoe het wél goed kan gaan, gaat de verkondiging over in een oproep tot bekering, handopsteken en gebed: 'Jezus kom in mijn leven'. Een lied, een slotgebed en een zegen en dan is deze dienst van dik een uur voorbij.

Waar de sfeer in andere Pinkstergemeenten vaak los en ontspannen aandoet, is dat hier anders. Het combo is niet alleen keurig gekleed maar staat er ook wat stijfjes bij, en ook pastor Fledderus valt niet gemakkelijk op een glimlach te betrappen. Dit Pinkstergeloof is vooral ernstig, zo lijkt het. Dat past misschien ook wel bij de beginselen, die De Deur en haar zusters in binnen- en buitenland via hun websites belijden. We bevinden ons daarmee in het orthodoxe, zo niet fundamentalistische spectrum, waarin de Bijbel letterlijk wordt uitgelegd, en ontwikkelingen als (kerkelijke) emancipatie van vrouwen en homoseksuelen worden afgewezen.

De Deur heeft 106 door volwassendoop aangesloten leden en wil verder groeien; met het oog daarop is van de PGA gebouw de Kandelaar gekocht, waarin vanaf de komende jaarwisseling de activiteiten worden voortgezet. Hoewel de beweging internationaal en landelijk een tamelijk autonome en eigenzinnige geschiedenis achter de rug heeft, werd en wordt in Arnhem voorzichtig toenadering tot anderen gezocht, via contacten met het (inmiddels opgeheven) Migrantenplatform, met Hart voor Arnhem en door betrokkenheid bij OKO.

Kees Tinga

Voor meer informatie over De Deur en de Christian Fellowship Ministries, zie Wikipedia, het Handboek Christelijk Nederland en de websites: www.dedeurarnhem.nl , www.dedeur.nl, www.worldcfm.com en: www.prescottpottershouse.com

Deze dienst werd online gevolgd op 20 december 2020.

18. Power of the Word Pentecostal Church

Achter deze indrukwekkende naam gaat een bescheiden lokale geloofsgemeenschap schuil met een bijzonder karakter. Zeker, het is in de eerste plaats een 'gewone' pinkstergemeente, gezien de aandacht voor geestesgaven, directe inspiratie en eindtijdverwachting. Maar ze is in zekere zin ook apostolisch want aan het hoofd staat Thompson Ademola, die als apostel wordt aangeduid. Opmerkelijk is ook dat de Arnhemse groep in haar korte bestaan vanaf 2009 in verschillende ruimten is samen gekomen maar sinds het vertrek in 2020 uit het oude gebouw van het Lorentz Lyceum aan de Groningensingel niet meer over een kerkrimte beschikt. Dat weerhoudt haar er niet van om wekelijks Bijbelstudies en vieringen te organiseren die via Facebook zijn te volgen.

De oorsprong van deze kerk is te vinden in Nigeria, het geboorteland van apostel Thompson. De *Power of the Word Pentecostal Church* is daar een bescheiden lokale pinksterkerk in Ibadan, een stad met zes miljoen inwoners in dit grootste land van Afrika, dat met bijna vijftig miljoen christenen na de VS het grootste aantal christelijke inwoners telt. Thompson leerde in Nederland een Surinaamse vrouw kennen; zij werd profetes Priscilla, die als tolk fungeert bij de Engelstalige preken die apostel Thompson vanuit Suriname en Nederland voor zijn volgelingen in Arnhem, Den Bosch, Apeldoorn en Rotterdam houdt. Gezien deze geschiedenis en de samenstelling van de aangesloten leden en bezoekers (met merendeels Afrikaanse, Surinaamse, en Caraïbische achtergrond) zou je de PWPC in Nederland ook wel tot de migrantenkerken mogen rekenen. De band met de kerk in Nigeria is overigens niet sterk meer.

De Arnhemse vestiging telde enkele jaren geleden zo'n tachtig vaste bezoekers maar dat aantal liep in de afgelopen tijd, als gevolg van het gemis van een eigen ruimte en van de Coronacrisis, terug naar dertig. Zes van hen voeren de leiding: apostel Thompson bestuurt de gemeenten in Rotterdam en Arnhem. Lokale voorgangster is Carmen Jones, zij wordt bijgestaan door twee evangelisten, twee diakens en één ouderling.

Evangelist Aniel Jokhoe is de contactpersoon, die mij laat kennis maken met de Facebook pagina van PWPC Arnhem en telefonisch toelichting geeft op de geschiedenis en de activiteiten van de groep. Hij was ooit politiemann, raakte in een crisis en scheiding, vond in Arnhem onderdak en ervoer daarbij de leiding van God. Die bracht hem in contact met deze pinkstergemeente voor wie hij nu al enige jaren actief is. De kwetsbare situatie waarin de gemeente nu verkeert, doet hem en zijn medebestuurders niet de hoop verliezen dat God zelf hen de weg zal wijzen naar een betere toekomst. Dat vertrouwen komt ook tot uiting in de viering en de Bijbelstudie die ik via Facebook kan volgen. Apostel

Thompson roept onophoudelijk op tot geloof en gebed en gebruikt een gedeelte uit het evangelie van Lukas als bemoediging: ook daar is sprake van vervolgingen en epidemieën maar ook van redding voor wie gelooft. Evangelist Johkoe geeft in zijn Bijbelstudie onderbouwing voor het thema 'Immanuel: God met ons' dat de groep door het komende jaar wil loodsen.

Zowel in de Nederlandse vestigingen als in Suriname zet de PWPC zich in voor pastorale en diaconale steun aan mensen in moeilijke omstandigheden. Voor Suriname is daartoe een aparte stichting actief: Stichting Hulp & Apostolic Training Ministries International.

Zo heeft ook deze, misschien wel kleinste geloofsgemeenschap in Arnhem, met een vanwege haar geschiedenis en verbindingen opmerkelijke oecumenische achtergrond, een eigen plekje op de kaart van 'Geloven in Arnhem'..

Kees Tinga

Meer informatie is te vinden op de website www.pwp.church (niet alle inhoud is nog up-to-date); contact is mogelijk via: info@pwp.nl

NB Na correspondentie over eerdere versies van dit artikel en verschillende aanvullingen en correcties op verzoek van apostel Ademola, heeft hij laten weten dat hij bezwaren houdt tegen onderdelen van de tekst.

Het digitale bezoek vond plaats op 24 januari 2021.

19 Kruiskerkgemeente

Midden in Malburgen Oost, aan de Lisdoddelaan, staat een kerkgebouw dat dateert uit Arnhems eerste naoorlogse uitbreidingfase. Het werd gebouwd voor de Hervormde Gemeente van Arnhem om haar nieuw ingezetenen van een vertrouwd gebedshuis te voorzien. Ruim zestig jaar later is het, net als zoveel andere kerken, van eigenaar veranderd. Sinds 1997 is de Kruiskerk eigendom van de ook in Arnhem Zuid samenwerkende Nederlands Gereformeerde en de Christelijke Gereformeerde Kerk, twee kerkgenootschappen uit de gereformeerde afscheidings- en afsplitsingstraditie, die gelukkig de weg terug naar elkaar vonden en in dat herenigingsstreven ondertussen ook de vrijgemaakt gereformeerden (van de Arnhemse Koepelkerk; zie Geloven in Arnhem nr. 3) hebben betrokken.

De Kruiskerkgemeente telt ongeveer 800 leden (500 belijdend, 300 doopleden), heeft twee predikanten en een jongeren- en gezinswerker in dienst, telt opmerkelijk veel jongeren, en maakt op haar website een actieve en vitale indruk. Dat komt o.a. doordat de leden drie of vier maal per jaar bij elkaar komen in wijkkringen, die met behulp van de 'vier g's', geloof, gebed, gemeenschap en getuigen, hun programma invullen. Daarnaast zijn er ook 'interessekringen' rond allerlei zaken als Bijbelstudie, kerk en buurt, muziek of recreatie. In het jeugdwerk komen we nog een 'JeVe' tegen (de 'jongelingsvereniging' die iedere oudere gereformeerde van vroeger kent). De kerk beschikt over een fraai Van Oeckelen-orgel, uit 1873, dat indertijd uit de Hervormde kerk van Westervoort is overgekomen en in het bijgebouw (de voormalige pastorie) is zelfs een eigen bibliotheek (met 300 boeken) gevestigd. De catalogus daarvan geeft een aardige indruk van de 'ligging' van deze vorm van gereformeerd protestantisme in het geheel van de Oecumene: de aloude inspiratie uit Apeldoorn en Kampen is steeds meer aangevuld met publicaties uit de Angelsaksische evangelicale wereld.

De spiritualiteit van deze geloofsgemeenschap valt ook op te maken uit het bijwonen van een zondags viering. Ook deze keer, op de eerste vroege voorjaarszondag van dit jaar, doen we dat weer via het computerbeeldscherm. Ds. Louwerse (waarnemend predikant; een nieuwe vaste predikant wordt half maart bevestigd) leidt de dienst. De vormen zijn een bonte mengeling: geen ambtsgewaad maar een zondags pak, een klassieke liturgie met orgelspel én muziek uit de sfeer van het EO programma 'Nederland Zingt' (opvallend is dat er geen Engelstalige liederen klinken).

Enkele onderdelen van de dienst worden als filmpjes gepresenteerd: de kennismaking met een gemeentelid en de toelichting bij de eerste collecte voor

de Voedselbank (die voor langere tijd door de diaconie zal worden ondersteund).

De voorganger houdt een degelijke preek over Markus 6, 45-52 (Jezus komt over het water zijn angstige discipelen te hulp), waarbij hij er goed in slaagt om de symbolische lagen en de actualiteit van dit evangelieverhaal duidelijk te maken. De zee staat in het Bijbelse taalgebruik altijd ook voor de machten van duisternis en dood, Markus zal bij het schrijven aan de vervolgte gemeente van Rome hebben gedacht en wij hebben vandaag onze eigen gevoelens van bedreiging en angst. 'Ik ben het, wees niet bang' is dan een hoopvolle bemoediging waarin de echo klinkt van andere Bijbelse verschijningsverhalen. De kerkdienst duurt precies een uur.

De Kruiskerk is diaconaal actief in de eigen omgeving (open voor de buurt op zaterdag en met een kledingwinkel), in de stad (via OKO en Hart voor Arnhem) en in de wereld (hoewel de website over dat laatste tamelijk zuinig is).

Het gereformeerde smaldeel dat in Arnhem in de Kruiskerk en de Koepelkerk samenkomt, heeft een geschiedenis van geslotenheid en theologische eigenzinnigheid. Maar ook in onze stad is een omslag zichtbaar naar meer verbinding en betrokkenheid over eigen grenzen heen.

Kees Tinga

Uitvoerige informatie is te vinden op: www.kruiskerk-arnhem.nl

Het digitale bezoek vond plaats op 21 februari 2021.

20. Villa Klarendal

Net als veel andere delen van Arnhem was Klarendal lange tijd een katholieke wijk. Maar in deze eerste negentiende-eeuwse stadsuitbreiding buiten de muren sloeg de tragiek van de ontkerkelijking al vroeg toe. Niet alleen de rooms-katholieke kerk verloor er het contact met arbeiders en andere 'gewone' mensen en langzaam maar zeker werd Klarendal steeds meer 'missiegebied'. Een Kaski-onderzoek uit oktober 2007 beschrijft wat er op dat moment van kerkelijke presentie over is geeft een belangrijke rol aan het initiatief dat in deze aflevering van Geloven in Arnhem centraal staat. *Villa Klarendal* is geen kerk in traditionele zin maar 'een christelijke wijkgemeenschap', die vanuit het geloof in Jezus met mensen uit de wijk een gemeenschap wil zijn. Die samen voor de wijk wil werken, leefbaarheid en zorg voor elkaar wil bevorderen.

Ook deze keer helpt de moderne techniek ons om niet door de Corona beperkingen te worden gehinderd. Via een Zoom verbinding kan ik spreken met de vrijwilligers Irene Noten en Sandra Ondaan en met Rick Jansen, die bijna twintig jaar geleden aan de wieg stond van de groep. Sandra en Irene zijn als contactpersonen beiden actief in het voorbereiden en uitvoeren van de wekelijkse wijkmaaltijden en werken ook mee bij bijbelgespreksgroepen en informele contacten van mens tot mens. Sandra is ook lid van het 'visieteam' (vergelijkbaar met een kerkenraad). Villa Klarendal is voor beiden een gemeenschap waar je je altijd welkom voelt, waar de afstandelijkheid van de traditionele kerken afwezig is.

Rick Jansen, ZZP'er actief in verschillende sociale functies, kwam in 1998 met zijn gezin in de wijk wonen, en merkte bij het geven van computerlessen dat er behoefte was aan ontmoeting en zingeving. Hij zocht en vond een ontmoetingsplek in de wijk, waar de groep in 2005 officieel van start ging, onder auspiciën van *Youth for Christ*. Vijf jaar later nam de Koepelkerk het initiatief onder haar hoede, ook omdat deze kerk gemeenschapsvorming in de wijk hoog in haar beleidsvaandel had staan. Villa Klarendal bleef daarbij zelfstandig, ontwikkelde zich tot erkend kerkgenootschap en vormde een stichting voor haar verschillende wijkgerichte activiteiten, waaronder ook voedseldistributie. Ondertussen verhuisde de groep naar het multifunctionele wijkcentrum aan het Kazerneplein. Als pioniersgemeenschap in een oude stadswijk is de groep aangesloten bij de landelijke organisatie *Urban Expression*, een netwerk van missionaire en kerkopbouw-initiatieven in oude stadswijken.

Waar de contacten met anderen in de wijk aanvankelijk nog op enige koudwatervrees stuitten, zijn de verhoudingen in de loop der jaren beter geworden. Zo wordt er nu nauw samengewerkt met de buurtpastor van

Inloophuis St Marten/Klarendal/Spoorwijk, met het wijkcentrum, en zijn er ook regelmatig ontmoetingen met vertegenwoordigers van de moslim gemeenschappen in de wijk.

Ook voor het centrale onderdeel van Villa Klarendal, de maaltijdviering, wordt al een poos terug gegrepen op computerverbindingen. De deelname loopt daardoor iets terug, met name bij mensen die in de eerste plaats voor de fysieke maaltijd kwamen, maar van de vaak meer dan vijftig bezoekers blijft ruim de helft op deze manier toch betrokken. Ook in Klarendal wordt verlangend uitgekeken naar het moment dat de beperkingen voorbij zullen zijn. Dan kan Villa Klarendal verder bouwen aan haar eigen opmerkelijke manier van geloven, een manier die terug grijpt naar de oudst bekende bijbelse vormen van gemeente-zijn, rond het samen maaltijd vieren. Dat model zou wel eens een voorbeeld kunnen zijn voor de gevestigde kerken die zich steeds vaker opsluiten in de anonimiteit van hun leger wordende gebouwen..

Kees Tinga

De website van Villa Klarendal is te vinden op www.villaklarendal.nl; wie een on-line viering wil bijwonen kan via de website contact opnemen. Het Kaski rapport 'Geloven in Klarendal' uit 2007 is te vinden via de link: <https://www.ru.nl/publish/pages/532384/rapport565.pdf>

Digitaal en telefonisch contact vonden plaats in februari 2021.

21. New Song Gemeente Arnhem

'Rejoice in the Lord' is het motto van het New Song Kerkgenootschap. De kerk is in 1987 door het echtpaar Esprit-Maduro gesticht op Curaçao. 'Mensen van alle naties, rassen en klassen inspireren met een nieuw lied tot De Heer', vanuit die doelstelling kwam de kerk vanuit Curaçao in 1992 ook naar Nederland. Er zijn nu tien gemeenten, in Tilburg, Den Haag, Den Helder, Amsterdam, Dordrecht, Rotterdam, Arnhem, Capelle, Lelystad en Leeuwarden. Missionaire evangelische en/of diaconale activiteiten hebben ook plaats gevonden in Afrika, Kenya en Burundi.

De gemeente in Arnhem bestaat grotendeels uit mensen met een Antilliaanse achtergrond maar wil uitdrukkelijk open staan voor iedereen. André Nahr, gepensioneerd docent wiskunde was vroeger voorganger bij gemeente New Song Amsterdam en is sinds 2019 samen met echtgenote Marella vertegenwoordiger van het echtpaar Esprit-Maduro in Nederland. Sinds 1 november 2019 werkt hij vanuit zijn woonplaats Uithoorn aan de opbouw van New Song Arnhem. Vieringen werden tot het uitbreken van het Covid virus in gymzaal De Kempenaer in Rijkerswoerd gehouden maar intussen wordt een andere plaats van samenkomst gezocht voor de ongeveer dertig regelmatige bezoekers.

De viering die ik via Zoom mag bijwonen begint op een voor de zondag ongebruikelijk tijdstip. Vanaf 12 uur schakelen de bezoekers één voor één in. Het eerste half uur wordt gevuld met zang en gebed, afwisselend in Papiaments, Nederlands, Engels en Spaans. Een half uur later begint de eigenlijke liturgie. Na een korte afwisseling van gebed en lied neemt broeder Sherwin Zandwijken het woord en heet hij de inmiddels rond vijftien aangesloten bezoekers welkom. Daarbij krijg ik van hem als gast gelegenheid om mijn aanwezigheid vanuit het project 'Geloven in Arnhem' van de Raad van kerken toe te lichten.

Sherwin wil deze morgen stilstaan bij het Bijbelgedeelte waarin verteld wordt over de profeet Elia. Hij doet dat in Papiaments dat door gemeentelid Naiomis simultaan wordt vertaald. Het gaat over de spannende strijd tussen Elia die de God van Israel verdedigt koning Achab en zijn vrouw Izebel ('verleidster' betekent die naam veelzeggend) met hun steun aan de afgod Baäl. In Bijbelboek I Koningen, hoofdstuk 19, wordt beschreven hoe Elia na een klinkende overwinning van Jahweh op de priesters van Baäl aan het twijfelen raakt en op de vlucht slaat. Als hij uitgeput onder een braamstruik (of is het een jeneverbes?) gaat liggen, verschijnt hem een engel. Die zorgt ervoor dat Elia te eten en te drinken krijgt, waarna hij opnieuw in slaap valt. De engel verschijnt opnieuw en vraagt hem op te staan en aan een lange reis te beginnen. Die

voert de profeet 300 kilometer verder naar de berg Horeb, waar God hem vervolgens verschijnt, niet in de storm, niet in de aardbeving, niet in het vuur maar in een ‘zacht suizen van de wind’..

De predikant slaagt er heel goed in om steeds opnieuw vanuit het Bijbelverhaal naar de actualiteit en situatie van de luisteraars over te stappen en de geschiedenis van Elia op die manier te laten landen in hun dagelijks leven. Ook wij in onze tijd kunnen immers klem raken in zorgen, angsten en spanningen die ons op de vlucht doen slaan. In zo’n geval doen aandacht, voedsel en drinken en een wandeling (een ‘ommetje’, zegt Sherwin onder verwijzing naar Erik Scherder) soms wonderen. Mensen in nood hebben veel meer behoefte aan praktische hulp dan aan een overdaad aan adviserende woorden.

Een link naar de collecte, een enthousiast slotlied en een zegen en dan is rond half twee deze gestreamde samenkomst voorbij.

De voorgangers van de New Song gemeenten zijn allen vrijwilligers, die hun kerkenwerk onbetaald verrichten. Hun toerusting krijgen ze vanuit de eigen organisatie en via opleiding van de Evangelische Theologische Academie (tegenwoordig Evangelisch College) of van de Vrije Universiteit. Het overkoepelende kerkgenootschap is aangesloten bij SKIN, het samenwerkingsverband van migrantenkerken in Nederland. New Song is sinds 2009 actief in Arnhem en ziet uit naar contact met anderen, in Hart voor Arnhem of andere oecumenische samenwerkingsvormen.

Kees Tinga

New Song Arnhem heeft een (niet beveiligde) bescheiden website: www.newsongarnhem.nl

Meer informatie is te vinden op de website van de Amsterdamse vestiging: www.newsongamsterdam.nl

Het digitale bezoek vond plaats op 18 april 2021.

22. Gereformeerde Gemeente Arnhem

Op een stille zondagmorgen onderweg naar de Groen van Prinstererstraat, merk ik dat mijn verwachtingen van de Gereformeerde Gemeente van Arnhem bepaald niet blanco zijn. Gaat het hier niet om een 'zwarte kousenkerk', levend in een zorgvuldig gekoesterd verleden van Hollands calvinisme, Tale Kanaäns en afwijzing van moderniteit?

Wat dat laatste betreft heb ik mijn oordeel al moeten bijstellen: ook de Gereformeerde Gemeente heeft een internetsite en een mailadres. Denk ook maar niet dat de leden van deze streekgemeente allen te voet naar de eredienst komen. Maar de zondagse kleding is nog wel naar verwachting: veel donkere pakken bij de heren, veel lange rokken en hoeden bij de dames.

Ook de liturgie sluit bij mijn vermoedens aan. De organist van het sobere kerkgebouw (uit 1951) verstaat zijn vak en speelt prachtig bij binnenkomst en voorafgaand aan de gemeentezang. Als de ruim veertig stemmen van de aanwezigen invallen (jonge kinderen zijn in een andere ruimte), veranderen de ritmes naar de oude traditie van zingen op hele/halve noten – wat een merkwaardig effect oplevert.

Alleen Psalmen, in de oude berijming (einde achttiende eeuw) staan op het bord en in de Schriftlezingen uit 2 Koningen en Lucas 9 klinkt nog oudere taal – die van de Statenvertaling uit de zeventiende eeuw.

Als na de opening, enkele mededelingen, gebed, het zingen van Psalm 62 en het lezen van de Tien Geboden het verkondigingsdeel aanbreekt, wordt er veel van de toehoorders gevraagd. De voorgelezen preek (er is in Arnhem al geruime tijd geen eigen voorganger) neemt inclusief twee tussenzangen een uur in beslag. Ze is onderdeel van een reeks over de profeet Elia, vandaag met de titel 'Elia's laatste opdracht'. Koning Ahazia is gewond geraakt en wil weten of hij er bovenop zal komen. Daartoe zendt hij boden uit naar een heidens orakel in de buurt maar hij stuit op Elia. 'Vlucht tot de Heere, niet tot de afgod', is de boodschap van het Bijbelverhaal, dat van vers tot vers en met allerlei uitweidingen wordt uitgelegd. Tot tweemaal toe regent het vuur uit de hemel voordat een lid van Ahazia's lijfwacht begrijpt dat zijn missie niet deugt en Elia naar de koning begeleidt. Maar aan Ahazia zijn de tekenen niet besteed en het loopt slecht met hem af.

Na het slotlied, 'De Heer verlost en spaart Zijn volk dat op Zijn hulp vertrouwt. Het zal, door Hem in gunst beschouwd, niet schuldig zijn verklaard' (Ps. 34,11), is er gelegenheid om na te praten met twee leden uit de kerkenraad,

liturg/preeklezer, Leen Roeleveld en ouderling Johan Pitlo. Hoe ervaren zij zelf de positie van de gemeente waaraan zij beiden als ambtsdrager zijn verbonden? Zij zeggen ook zelf wel te worstelen met de spanning in vorm en inhoud die traditie en actuele cultuur voor hun kerkgemeenschap opleveren en en in een stedelijke omgeving anders zijn dan op het platteland. Sommige veranderingen gaan daarbij vanzelf – over vaccinatie tegen Covid is nauwelijks discussie – en moderne media en gewoonten zijn in een stedelijke context als de Arnhemse minder een probleem. Met name in activiteiten voor jongeren wordt geprobeerd de oude taal begrijpelijk te maken. Maar de oude tradities blijven toch vooral waardevol en dierbaar.

Als kerkgenootschap zijn de Gereformeerde Gemeenten in 1907 ontstaan uit een fusie van andere kerken en gemeenten uit de Afscheiding van 1834. De Arnhemse gemeente begon in 1948, vond in 1969 onderdak aan de Groen van Prinstererstraat, en trekt haar 120 leden uit stad en wijdere omgeving. De bescheiden omvang maakt het moeilijk om een eigen predikant te onderhouden, vandaar dat er veel leesdiensten zijn en er veelvuldig een beroep wordt gedaan op predikanten uit de buurt. Ook het vervullen van ambten en vrijwillige functies is moeilijk. Dat is een barrière voor deelname aan boven- en buiten gemeentelijke organen. Classicale en synodale vertegenwoordiging eisen tijd en menskracht en ook zending en werelddiaconaat vragen om betrokkenheid. Op ad hoc basis slaagt de Arnhemse 'GerGem' er toch ook in om zo nu en dan mee te doen aan sociale en diaconale initiatieven in de eigen buurt.

Kees Tinga

Op www.wikipedia.org is onder 'Protestantisme in Nederland' een schema te vinden dat ontstaan en splitsingen van het calvinisme in Nederland zichtbaar maakt. Informatie over de Gereformeerde Gemeente Arnhem is te vinden op de website www.gergemarnhem.nl. De zondagse kerkdiensten (aan de Groen van Prinstererstraat nr. 1) zijn om 10.00 en om 16.00 uur. Doordeweeks vinden verschillende andere activiteiten plaats, zoals Bijbelkringen, catechisaties, vrouwengroepen en avondgebeden.

Het bezoek vond plaats op 19 september 2021.

Het kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente aan de Groen van Prinstererstraat

23. Russisch Orthodoxe Kerk

Deze ontdekkingsreis langs minder bekende kerkgenootschappen in onze stad eindigt vlakbij waar ze begon, aan de Amsterdamseweg. Schuin tegenover het gebouw van de Hersteld Apostolische Zendingskerk is op nummer 96 in een statig herenhuis sinds 1954 de *Parochie 'Moeder Gods Bescherming'* gevestigd. Van buiten is dat alleen herkenbaar aan een houten Russisch kruis en een klein naambord op de gevel, je loopt er zomaar nietsvermoedend aan voorbij.

Op een druilerige najaarsmorgen word ik er verwelkomd door kerkvoogd Mischa Rosanow, Nederlander met Russische roots. Zijn grootouders ontvluchtten in 1917 hun vaderland tijdens de revolutie, hun zoon kwam als landbouwkundige in Wageningen terecht en kleinzoon Mischa woont als gepensioneerd technicus al een aantal jaren in Didam. Samen met een paar andere vrijwilligers vormt hij het kerkbestuur van deze Arnhemse parochie waarin de rijke traditie van het Oosters Orthodoxe Christendom wordt gekoesterd. De benedenverdieping van het gebouw is onderverdeeld in een sfeervolle kerkruiimte, die tijdens de Corona periode prachtig werd opgeknapt en een ontvangstkamer, die ook als ontmoetingsplaats fungeert. Bezoekers van de vieringen (migranten, gemengd gehuwden, vluchtelingen) maken na afloop dankbaar gebruik van de gelegenheid om kennis te maken en wel en wee te delen.

De vieringen, die gemiddeld een paar maal per maand plaatsvinden, worden geleid door priesters die niet zelden een forse reis moeten ondernemen want de ongeveer vijftien leden van de parochie kunnen onmogelijk een eigen voorganger onderhouden. In het verleden werden diensten zelfs geleid door een priester uit Moskou, tegenwoordig komt de voorganger meestal uit Brussel – met als bijkomend voordeel dat hij ook het Nederlands beheerst. De parochie beschikt ondanks haar bescheiden omvang nog over een klein koor – twee sopranen en twee bassen – en kan met een eigen ‘misdienaar’ ook de dienstdoende priester behulpzaam zijn. Dankzij de Brusselse priester wordt in de viering niet alleen Kerkslavisch maar ook de Nederlandse taal gebruikt.

De parochie kent een woelige geschiedenis. Ook dat hangt samen met de gevolgen van de scheiding die de revolutie van 1917 in de Russisch Orthodoxe Kerk teweeg bracht. Vluchtelingen en migranten stichtten in het Westen een eigen kerk, de ‘Russisch-Orthodoxe Kerk in het Buitenland’, met een eigen metropoliet in New York aan het hoofd. Na de val van het communisme kwam toenadering tot stand tussen Moskou (patriarch Kyrill) en New York (Hilarion).

Dat leidde tot een officieel contact in 2007, zonder dat daar een hereniging uit voortkwam; daarvoor zijn de cultuurverschillen te groot geworden. De verdeeldheid wordt ook zichtbaar door de aanwezigheid in ons land van een aantal parochies onder de vleugels van de Moskouse hiërarchie. De priesters en de kerkleden die in de loop der jaren aan de Arnhemse parochie verbonden waren, kenden ook wisselende vormen van betrokkenheid bij verschillende stromingen en voelden zich tot op vandaag soms verdeeld in hun sympathie voor de Moederkerk en het oorspronkelijke vaderland. Kerkvoogd Rosanow en zijn bestuur zijn beducht voor invloed en sturing die de zelfstandigheid en democratische besluitvorming in Arnhem tekort doen maar konden niet voorkomen dat de parochie enige tijd speelbal was in een richtingenstrijd. Maar op 14 oktober van dit jaar – de jaardag van de Naamgeefster van de parochie - werd feestelijk gevierd dat bisschop Irenei van Londen en West-Europa de Arnhemse kerk weer opnam in de gemeenschap van de Russisch-Orthodoxe Kerk in het Buitenland.

Nu de rust is teruggekeerd, hoopt de Arnhemse parochie weer een eerbiedige plaats van cultus te kunnen zijn – en een gastvrije pleisterplaats voor migranten, bijwoners en nieuwkomers met een achtergrond in of affiniteit voor Rusland en de orthodoxe traditie van het christelijk geloof.

Kees Tinga

Meer informatie, waaronder een agenda met rooster van kerkdiensten, is te vinden op de fraaie website www.orthodox-arnhem.nl Het gesprek met Mischa Rosanow vond plaats op 27 oktober 2021

Nabeschouwing: een blik terug en vooruit

Aan het einde van een boeiende reis langs Arnhemse geloofsgemeenschappen, die allemaal tot de familie van het Christendom behoren, maar niet bij de Raad van Kerken zijn aangesloten, is het de moeite waard om nog eens terug te kijken en te trachten om patronen, overeenkomsten en verschillen te benoemen. Wat zit erachter en wat betekent het in de praktijk, als kerken van heel verschillende origine en karakter zich 'christelijk', 'christelijke gelovigen' noemen maar eigen overtuiging en vorm toch zo belangrijk vinden dat een eigen organisatie noodzakelijk wordt geacht? Het drama van de verdeeldheid, van twintig eeuwen strijd en afscheiding, wordt in dit kleine lokale project 'Geloven in Arnhem' opnieuw pijnlijk zichtbaar en concreet. En de veel kortere geschiedenis van de Oecumenische Beweging, waaruit ook de Raad van Kerken Arnhem en het initiatief van 'Geloven in Arnhem' zijn voortgekomen, hebben de pijn en de schaamte van die verdeeldheid nauwelijks kunnen verzachten.

Oecumene is naar mijn overtuiging in de kern zoeken naar wat verbindt, naar overeenkomsten, die verschillen kunnen overstijgen en overbruggen. Dat vraagt om onderling kennis maken, kijken en luisteren, beschrijven en begrijpen. Van daaruit proberen de verschillen en karakteristieken in kaart te brengen. Wetenschappelijk gezien is zo iets werk voor vakmensen, geleerden met historische, sociologische en psychologische deskundigheden. Dat is van mij teveel gevraagd, maar ik doe toch een poging om met een beetje theologische kennis en een dosis gezond verstand wat overzicht aan te brengen in de wirwar van geloofsgemeenschappen die in het voorafgaande zijn beschreven.

De buitenkant

Wat bij een bezoek aan een andere dan de eigen kerk vaak het eerste opvalt, zijn de verschillen in vormgeving en liturgie (waarbij opgemerkt mag worden dat liturgie zeker ook een 'binnenkant' heeft). De bezoekers zelf verschillen meestal niet van wat je 'thuis' gewend bent, tenzij je met een uitgesproken migrantenkerk te maken hebt. Maar in de bezochte kerken dragen voorgangers en ambtsdragers heel verschillende kleding, variërend tussen spijkerbroek, zwart pak en allerlei liturgische gewaden. En dat in ruimtes die soms toevallig, soms bewust een meer of minder gewijde sfeer ademen, van expliciet gebedshuis tot schoolzaal of buurtlokaal. Ook in de vormgeving van de orde van dienst zijn de verschillen enorm. Lieder en klinken dan weer in oude berijmingen, dan weer in vlotte eigentijdse taal, regelmatig in het Engels, en

met een toonzetting die zowel uit traditionele kerkmuziek, uit volksmuziek als uit popmuziek afkomstig kan zijn. Ze worden door een enkel groot of klein instrument, een combo of een compleet orkest begeleid. Bij de keuze van dat instrumentarium lijkt het aanbod van materiaal en muzikanten in eigen kring vaak beslissend. Vooral in kerken die op jongeren mikken, is een combo erg belangrijk en mag je ook een indrukwekkende opstelling van elektronische hulpmiddelen verwachten. Nog een opvallend verschil: je hoeft in een kerk niet altijd stil te zitten; opstaan, heupwiegen, dansen, druk gebaren – het komt allemaal in veel combinaties voor.

De binnenkant

Achter de vormen gaat ook een inhoud schuil. Of die voor bezoekers beslissend is bij de keuze van hun kerkbezoek, is een vraag apart. Ik vermoed dat veel kerkgangers de discussies over grondbeginselen, overtuigingen en belijdenissen niet altijd even aandachtig volgen. Maar inhoudelijke verschillen zijn er wel degelijk. In de Bijbelbeschuiving bijvoorbeeld. De Bijbel als geschiedenisboek, de Bijbel als verzameling wonderverhalen, de Bijbel in slechts één aanvaardbare vertaling, de Bijbel als *science fiction* bundel, het Oude Testament als voorbericht over Jezus, het zijn maar enkele opvattingen die kunnen worden aangetroffen. Wereldbeeld en godsbeelden hangen daar nauw mee samen; vaak valt niet aan de indruk te ontkomen dat de huidige wereld en de heersende cultuur slecht zijn en af te wijzen; het gaat soms zover dat verlangend wordt uitgekeken naar apocalyptische rampen die aan de komst van een nieuwe hemel en aarde vooraf gaan. Zo nu en dan klinkt in preek of gebed ook een ethische opvatting door, die soms ook in teksten – op een website of in gedrukte vorm – is terug te vinden. Het zal niemand verbazen dat vooral de hete hangijzers van de micro-ethiek – abortus, euthanasie, homoseksualiteit, daarbij een voorname rol kunnen spelen.

Als inhoudelijk verschil komt de ethiek ook terug bij de keuze van een organisatievorm, het 'kerkrecht', de kerkelijke tucht en de gezagsverhoudingen op lokale en bovenlokale schaal. Is de organisatie democratisch of meer hiërarchisch gestructureerd? Lopen gezags- en zeggenschapslijnen niet alleen van boven naar beneden? Is de voorganger beroepskracht of vrijwilliger? Is er bij leiding, bezoekers en vrijwilligers plaats voor vrouwen, mensen met een verschillende seksuele geaardheid? Is iedereen welkom?

Bij godsdienstig geloven maak je als mens gebruik van verschillende zintuigen en menselijke vermogens. Soms krijgt verstand de nadruk, soms gevoel. Verbeelding of fantasie ligt daar misschien wel ergens tussenin, kan een zeker

evenwicht aanbrengen tussen verstand en gevoel. Vergis ik me, of vinden we in sommige van de bezochte gemeenten een overheersend accent bij het gevoel, ten koste van die andere twee? Is er ruimte voor het gesprek tussen geloof en wetenschap?

Volgende vraag: komt een kerkgenootschap toe aan een eigen rol in de samenleving? Is er zoiets als een diaconie? Regionaal getinte geloofsgemeenschappen (en dat zijn er in deze seculiere tijd steeds meer) zien meestal geen kans om een dienstbare rol in de eigen wijk of buurt te spelen. Een oplossing kan liggen in diaconale samenwerking, en gelukkig wordt die keuze soms gemaakt.

Samenwerking?

‘Samenwerking’ – het woord is gevallen en dan is ook oecumene niet ver weg. Bij de keuze van de kerken en geloofsgemeenschappen in dit project is de traditionele oecumene per definitie ver weg (hoewel sommige kerken ook interesse tonen voor de Raad van Kerken). Als er in de gekozen selectie wordt samen gewerkt, is de organisatie ‘Hart voor Arnhem’ vaak dichterbij de eigen overtuiging en cultuur. Daarin voelen veel van de bezochte kerken zich beter thuis, vooral als het gaat om de vormgeving van missionaire en diaconale motieven. ‘Hart voor Arnhem’ kan dan ook gezien worden als ‘de andere oecumene’ in onze stad. Gelukkig zijn er contacten tussen die andere oecumene en de traditionele, in de vorm van de Raad. En dat is een hoopvol teken in een tijd waarin er ook in onze stad maar weinig kerken zijn die het zo goed gaat dat ze andere kunnen negeren. Er zijn eerste samenwerkingsprojecten zoals de ‘Week van het gebed voor de eenheid’, wie weet smaakt dat naar meer.

Wie naar de toekomst kijkt, kan niet anders dan hopen dat al die verschillende gelovigen en hun organisaties hun koudwatervrees durven te verliezen en het gesprek willen aangaan over wat scheidt en wat verbindt. Dan alleen kunnen we zicht krijgen op hoofd- en bijzaken, op wat meer of minder onmisbaar of uniek wordt geacht. Dan kan er in elke woonwijk weer een kerk zijn voor iedereen. Kunnen meer Arnhemse christenen hun krachten bundelen. In wisselende of meer permanente samenwerkingsverbanden. Voor een even bescheiden als onmisbare rol in de stad, als het gaat om inspiratie en dienstbaarheid, om troost en moed, om eigenheid én oecumene!

Kees Tinga

